

KEŞAN-DEDEAĞAÇ GÖRÜŞMELERİ VE TÜRKİYE'DEKİ YANKILARI¹

*KEŞAN-ALEXANDROUPOLIS MEETINGS AND THEIR REPERCUSSIONS ON
TÜRKİYE*

Emre AYKOÇ*

*Geliş Tarihi: 21.03.2023
(Received)*

*Kabul Tarihi: 04.07.2023
(Accepted)*

ÖZ: Kıbrıs Sorunu 1950'li yılların ortalarından itibaren Türk-Yunan ilişkilerinin ana unsurlarından biri haline gelmiş, hem Türkiye hem de Yunanistan kamuoyu tarafından bir "milli dava" olarak algılanmış ve Türk dış politikasının en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. 9-10 Eylül 1967'de Keşan ve Dedeoğaç'ta başbakanlar düzeyinde toplanan Zirve Konferansı'nda, başta Kıbrıs Sorunu olmak üzere Türkiye ile Yunanistan arasındaki mevcut sorunlara ikili görüşmeler yoluyla barışçı bir çözüm bulunması amaçlanmıştır. Yunan tarafının talebi ve daveti ile başlayan görüşmeler, Yunanistan'ın enosisi Kıbrıs'ta olası tek çözüm yolu olarak dayatmasından dolayı sonuçsuz kalmıştır. Bu görüşmeler gerek öncesi, gerekse sonrasında Türk kamuoyunda geniş yankılar uyandırmış; toplantılarda ele alınan konular, tarafların ve diğer uluslararası aktörlerin tez ve yaklaşımları ile Yunanistan'a karşı izlenmesi gereken politika konularında çeşitli yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır. Görüşmelere ve sonuçlarına ilişkin olarak kamuoyunun tutumu iki şekilde belirginlik kazanmıştır: görüşmelere olumlu veya eleştirel yaklaşım. Çok genel hatlarıyla değerlendirildiğinde, iktidar partisi ve ona yakın çevreler görüşmeleri ve elde edilen sonuçları olumlu karşılarken, muhalefette yer alan kesimler, dozu farklılaşmakla birlikte eleştirel bir tutum takınmışlardır. Bu çalışmada Keşan-Dedeoğaç görüşmelerinin Türkiye kamuoyunun farklı kesimleri tarafından (iktidar/muhalefet partileri, basın ve sivil toplum örgütleri) ne şekilde algılandığı ve değerlendirildiği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Keşan-Dedeoğaç Görüşmeleri, Türk-Yunan İlişkileri, Kamuoyu, Basın.

ABSTRACT: The Cyprus issue has become one of the main elements of Turkish-Greek relations since the mid-1950s, has been perceived as a "national cause" by the public opinions of both Türkiye and Greece, and has become one of the most important determinants of Turkish foreign policy. At the Summit Conference held at the level of prime ministers in Keşan and Alexandroupolis on 9-10 September 1967, it was aimed to find a peaceful solution to the existing problems between Türkiye and Greece, including the Cyprus issue, through bilateral negotiations. The meetings, which started with the request and invitation of the Greek side, were inconclusive due to the Greece's imposition of enosis as the only possible

¹ Bu çalışma Trakya Üniversitesi tarafından 17-18 Aralık 2022 tarihlerinde Keşan/Edirne'de düzenlenen "Keşan Sempozyumu- 100. Yılı'nda Her Yönüyle Keşan" isimli ve temalı ulusal sempozyumda sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, emreykoc@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0001-8969-777X.

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Aykoç

solution in Cyprus. These meetings had wide repercussions in the Turkish public opinion both before and after; various comments and evaluations were made on the issues discussed at the meetings, the thesis and approaches of the parties and other international actors, and the policy should to be followed against Greece. The public's attitude towards the meetings and their results has become evident in two ways: a positive or critical approach to the meetings. When evaluated in very general terms, while the ruling party and the circles close to it welcomed the meetings and the results obtained, those in the opposition took a critical attitude, although the dose was different. In this study, it has been examined how the Keşan-Alexandroupolis meetings are perceived and evaluated by different segments of the Turkish public (government/opposition parties, press and non-governmental organizations).

Key Words: Cyprus, Keşan-Alexandroupolis Meetings, Turkish-Greek Relations, Public Opinion, Press.

EXTENDED ABSTRACT

The Cyprus issue, which has been perceived as a national cause since the mid-1950s, on the one hand, became the main factor that enabled the public opinion to be interested in foreign policy issues and their functioning in Türkiye, on the other hand, it became the main source of problems that determined the relations between Türkiye and Greece and the tendency of the relations. Particularly since the second half of the 1960s, in an atmosphere where political/social mobilization has risen and opinions based on various ideological tendencies have begun to gain effectiveness or visibility, public opinion on foreign policy issues (especially the general tendency of Turkish foreign policy, Turkish-American relations, the Cyprus issue, and Turkish-Greek relations) has become more sensitive. This study examines how the meetings between delegations led by prime ministers in Keşan and Alexandroupolis on September 9-10, 1967, were perceived by Turkish public opinion. Many studies on the process and political cause-effect analysis of the Keşan-Alexandroupolis meetings have been published in the literature. However, no research has been conducted to determine how these meetings are evaluated by Turkish public opinion and why different segments evaluated them differently. The significance of this study lies in that it seeks to fill the gap in the literature. Because the public's adoption of an opinion or attitude on any issue at the level of a national cause can prevent the governments from decision-making and implementing them, or, on the contrary, can broaden their range of actions. The main purpose of this study is to reveal the reasons why different segments of the public opinion make different comments and evaluations and take a stand in the face of these meetings, which draw the attention of the public because they are also related to the Cyprus issue. For this purpose, the primary political developments in Türkiye and Greece, as well as the fundamental approaches of both states to bilateral problems, particularly the Cyprus issue, are discussed, and the social and political panoramas of both countries at the time of the meetings are attempted to be depicted. Following that, in closed-door meetings, which topics were discussed and how, the parties' thesis and attitudes are presented based on the testimonies of those in the delegation, the information they gave to the press and official statements. After that, how the meetings were perceived and interpreted by the Turkish public opinion is examined. In this context, the press-reflected opinions and statements of the ruling and opposition parties are evaluated, different opinions reflected in daily newspapers and weekly/monthly news-comment periodicals are discussed, and statements of non-

governmental organizations on the subject are mentioned. Because of the limitations of this study, newspapers and periodicals that are assumed to reflect the views and attitudes of ideologically/politically differentiated segments of public opinion are chosen within the framework of ideological/political orientation/editorial line and circulation criteria. In this manner, an attempt is made to create a sample with high representation and reflection power.

It has been observed that two major tendencies in Turkish public opinion regarding the meetings have emerged: Those who were positive about the meetings and those who were critical. The ruling party, i.e. Adalet Partisi (Justice Party), Güven Partisi (Trust Party), Son Havadis, Tercüman, Bugün (partly) and Milliyet (partly) newspapers are among those who approach the meetings positively. Almost all of the opposition parties, Cumhuriyet, Akşam, partially Milliyet, partially Bugün and Hürriyet newspapers, Akis and Ant periodicals and some of non-governmental organizations were critical of the meetings for different reasons and justifications. What determines the views and attitudes of those who approach the negotiations positively or critically are their perceptions, approaches, discourses and analyzes on foreign policy issues, which become evident within the framework of the political ideologies they have adopted. While the anti-communist perspective and discourse were important in the right-conservative segments' approach to Cyprus and their evaluations of the meetings, the anti-US/anti-imperialism perspective and discourse are more prominent in the approach and the attitude of the left-socialist-oriented segments. Therefore, the ideology of these segments has played a significant role in determining whether the meetings were positive or negative. The fact that there was a lively public interest in the meetings, the fact that the public was not informed about the process and content, and the public's demand for information all indicate that the public has become active in foreign policy decision-making and implementation, and that political demands in this area have intensified. Like in other political, social, and economic fields, the Turkish public's perception of the Cyprus issue as a national cause has a great role in the spreading of the view that was normal, legitimate and even necessary for the public to be interested in foreign policy. This example of Turkish public interest in the Keşan-Alexandroupolis meetings reveals that the Cyprus issue, which sparked the public interest in Turkish foreign policy developments and orientation, is the primary and most important factor that carries and sustains this interest. The Keşan-Alexandroupolis meetings drew the attention and interest of ordinary citizens more than any other foreign policy developments because they were related to Cyprus and Turkish-Greek relations. However, because no public opinion poll was conducted at the time, it is impossible to determine the intensity, direction, and weight of ordinary citizens' perception, opinion, and attitude. The views and attitudes discussed in this study, on the other hand, are the personal views and attitudes of opinion leaders (such as political leaders, columnists, and managers of non-governmental organizations) who prepare and guide the public in line with a certain opinion. However, because opinion leaders have the dual function of reflecting and determining/guiding public opinion, their personal views and attitudes have a greater potential for public determination and influence. Furthermore, it is a clear fact that they wield significant influence over ordinary citizens and have a high proclivity to be adopted by individuals as if they were their own views.

1. GİRİŞ

1950'li yılların ortalarından itibaren Türkiye kamuoyunun gündeminde kendine önemli bir yer bulan ve bir "milli dava" olarak algılanan Kıbrıs Sorunu, 1959 yılı başlarında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Zürih ve Londra'da varılan uzlaşmanın ardından Kıbrıs'taki iki halkın ortaklığı ve birlikteliğine dayalı, işlevsel federasyon¹ olarak adlandırılabilir bir yönetimin kurulması ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı ile bir ölçüde de olsa çözüme kavuşmuştur. Ancak enosis hedefinden vazgeçmeyen Kıbrıslı Rumların 1963 Noeli'nde Kıbrıslı Türklere karşı giriştikleri şiddet eylemlerinin ardından Kıbrıslı Türkler yönetimden uzaklaştırılmış, iki toplum fiilen birbirinden ayrılarak sürekli bir gerilim/çatışma ortamı oluşmuş ve Kıbrıslı Türkler yoğun bir baskı altında yaşamak zorunda kalmış; bu durum ise "Gönülsüz Cumhuriyet"²in fiilen sonunu getirirken Kıbrıs Sorununu Türk-Yunan ilişkilerinin en önemli sorunlarından ve gerginlik unsurlarından biri haline getirmiştir. Bu süreçte garantör devlet sıfatıyla Ada'ya müdahalede bulunmak isteyen Türkiye, ABD'nin baskı ve tehditleri (Johnson Mektubu) karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır³. Bunu izleyen süreçte gerek lideri bulunduğu ittifak sistemi içinde bir çatlak oluşmasını istemeyen ABD'nin yönlendirmesiyle, gerekse her iki ülkedeki hükümetlerin isteği doğrultusunda, Kıbrıs Sorununun, Ada'daki iki cemaat neredeyse tamamen dışlanarak, yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak ikili görüşmeler yoluyla çözümlenmesine yönelik çabalar yoğunluk kazanmıştır.

1960'lar Türkiye'de kamuoyunun etkinliğinin arttığı, gerçek anlamda serbest, demokratik ve bağımsız bir biçimde şekillendiği yıllar olmuştur. Diğer bir ifadeyle kamuoyu bu süreçte, hükümetlerin karar alma ve uygulama aşamalarında, kanaat ve yönelimini hesaba katmak zorunda hissettikleri bir unsur haline gelmiştir. Bunu ise iki önemli olgunun mümkün kıldığı söylenebilir: II. Dünya Savaşı'nın ardından

¹ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, ASAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 64-65.

² Stephan G. Xydis, *Cyprus Reluctant Republic*, Mouton, Paris, 1973.

³ Bunun aslında tam anlamıyla bir geri adım teşkil etmediği; Türkiye'nin askerî/teknik olanaklarının ve hazırlıklarının Ada'ya müdahale için yeterli olmadığını gören dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün, Türkiye'nin müdahale kararlılığı konusunda ABD yönetiminin dikkatini çekerek Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir sıcak çatışmayı engellemek üzere araya girmesini sağladığı ve bu şekilde iç kamuoyu gözünde müdahaleyi gerçekleştirememeye/engelleme sorumluluğunu ABD yönetiminin üzerine yüklediği şeklinde yorumlar olduğu da hatırlatılmalıdır. Bu konuda bkz. Haluk Şahin, *Gece Gelen Mektup*, Cep Kitapları, İstanbul, 1987, ss. 104-105; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, ss. 195-196; Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, ss.94-110 (Bu noktaya dikkatimi çeken anonim hakeme teşekkürlerimi sunarım).

görülen ekonomik gelişmenin tetiklediği toplumsal ve siyasal mobilizasyon ile 1961 Anayasası'nın özellikle basın, ifade ve örgütlenme özgürlükleri konusunda sağlamış olduğu özgürlükçü ortam. Gerçekten de 1960'lı yıllarda, bir yandan daha önceleri çok görünür olmayan sosyalist ve İslamcı muhalefet etkinliğini artırarak eleştiri ve önerileri ile kamuoyunda belli kesimleri etkilemeye başlarken, diğer yandan daha önceleri serbestçe tartışıl(a)mayan, siyaset/partiler üstü görülen veya "kamu"nun üzerinde "kanaat" üretmediği birçok alan ve konu kamuoyunun gündemine girmeye başlamıştır. Elbette dış politika da bunun dışında kalmamıştır. Bu dönemde hem genel dış politika konularına ve uluslararası gelişmelere yönelik kamuoyu ilgisi artmış, hem de Türk dış politikasının geçmişteki ve mevcut yönelimine dair tartışmalar hız kazanmıştır. Böylece kamuoyu daha önceleri partilerüstü bir devlet politikası olarak gördüğü ve sessiz kaldığı dış politika konularında da etkinleşmeye başlamıştır. Türkiye'de 1960'lı yıllarda dış politikanın kamuoyunun ilgi odağına girmesinde Kıbrıs Sorunu ile birlikte sol/sosyalist muhalefetin ABD/NATO karşıtı ve antiemperyalist söyleminin entelektüel çevrelerde ve kamuoyunda bir ölçüde de olsa karşılık bulmasının bir mihenk taşı olduğunu söylemek mümkündür. Bunda kamuoyunun bir "milli dava" olarak gördüğü Kıbrıs Sorunu konusundaki "hassasiyeti"nin yanında, Türkiye'nin gerek ittifak ilişkilerini gerekse uluslararası siyasal sistem içindeki rolünü sorgulamaya başladığı Johnson Mektubu'nun da Kıbrıs Sorunu ile yakından bağlantılı bulunması etkili olmuştur. Öte yandan, Türk dış politikasında yönelim değişikliği tartışmaları ve çok yönlülük arayışları da yine bu süreçle yakından ilgili olmuştur.

Bu çalışmada başta Kıbrıs Sorunu olmak üzere Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkları çözmeye yönelik olarak 9-10 Eylül 1967 tarihlerinde Keşan ve Dedeoğlu'da başbakanlar düzeyinde yapılan ama herhangi bir sonuca ulaşmadan sona eren görüşmelerin Türkiye kamuoyunun çeşitli kesimlerindeki yansımaları ele alınacaktır. Demokratik rejimlerde siyasi iktidarı elinde bulunduranlar, halkın yalnızca bir kesimini hedefine alsa bile etkin bir şekilde ve güçlü olarak savunulan ve belli bir kanaati yaygınlaştırma potansiyeli yüksek olan görüşleri veya belli bir konuda halka yaygın olan bir hassasiyeti dikkate almak durumundadırlar. Zira bu türden görüş, tutum veya hassasiyetler hükümetlerin siyasi manevra alanlarını genişletebildiği gibi daraltabilmektedir. Bunun yanı sıra kimi durumlarda siyasi iktidarı elinde bulunduranlar kamuoyunu belli bir kanaat doğrultusunda yönlendirmeye de çalışabilmektedir⁴. Türkiye'de bir "milli dava" olarak görülen Kıbrıs'la da ilgili olmasından dolayı gerek öncesi gerekse sonrasında kamuoyunda geniş yankılar uyandıran bu görüşmelere ilişkin olarak kamuoyunun ideolojik olarak farklılaşmış kesimlerinin neden ve nasıl farklı tepkiler ortaya koyup,

⁴ Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, 2. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, ss.9-10.

farklı yorum ve değerlendirmeler yaptığının açıklığı kavuşturulması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle Türkiye ve Yunanistan'daki siyasal gelişmelere değinildikten sonra görüşmeler süreci ele alınacak; sonrasında iktidar ve muhalefet boyutuyla siyasi partilerin, farklı ideolojik yönelimlere sahip basın organlarının ve sivil toplum kuruluşlarının görüşmelere ilişkin değerlendirmeleri ortaya konacak ve farklı tutumların nedenleri üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

2. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER, KIBRIS SORUNUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE KEŞAN-DEDEAĞAÇ GÖRÜŞMELERİ

Türkiye'de 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerden Adalet Partisi (AP) birinci parti olarak çıkmış ve Meclis'te tek başına hükümet kurmaya yetecek bir çoğunluk elde etmiştir. Milliyetçi, muhafazakâr ve liberal eğilimleri bünyesinde birleştiren bir merkez-sağ parti olarak nitelendirilebilecek AP'nin 3 Kasım'da kabul edilen hükümet programında liberal esaslar ön plana çıkarken⁵ esas hedef ise sanayi toplumuna geçiş sürecini tamamlamak, diğer bir ifadeyle kalkınma olarak belirlenmiştir⁶. Bu hükümet programında dış politikaya ilişkin birtakım değişiklikler de görülmektedir. Hükümetin programında altını çizdiği kalkınma hedefi özellikle dış yardım ve kredi temini noktasında ekonomik ilişkilerin çeşitlendirilmesini ve çok yönlü dış politika arayışlarının güvenlik ihtiyaçları ile bağdaştırmasını bir anlamda zorunlu kılmıştır. Başbakan Süleyman Demirel partisinin dış politika ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Savunma için ek güvenceler almak,
- b) Kalkınma için yeni ekonomik olanaklar sağlamak,
- c) Çevre devletlerle sıcak ilişkiler kuran bir çember yaratmak,
- d) Uluslararası ortamlarda bağlı bulunulan antlaşmalar dışında da destek bulmak⁷

Nitekim 1965-69 AP iktidarı dönemi Türk dış politikasında çok yönlülük politikasının uygulanma dönemi olarak nitelendirilmektedir⁸.

Öte yandan, yeni hükümetin programında Türkiye'nin Kıbrıs politikasında da bazı değişimler olduğu görülmektedir. Hükümet, Kıbrıs Sorununun, Kıbrıslı Türklerin varlığını ve haklarını güvence altına alacak, Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan dengeyi gözeten ve adil bir biçimde çözümünün iki

⁵ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 293-300.

⁶ Melek M. Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s. 196.

⁷ Cüneyt Arcayürek, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5 – Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1992, s. 125.

⁸ Arcayürek, *a.g.e.*, s.124-130.

ülke arasında sürdürülecek müzakereler yoluyla varılacak bir anlaşma ile mümkün olduğunu savunmaktadır⁹. Diğer bir ifadeyle, yeni hükümet Kıbrıs Sorununu yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olarak görmekte ve iki ülke arasında barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini belirtmektedir. Demirel'e göre “Türkiye, bidayetten beri Kıbrıs meselesini Yunanistan ile ikili müzakereler yoluyla halletmek hedefini gütmüştü.”¹⁰

1960'lı yılların ilk yarısında Yunan iç siyasetine siyasal komplolar, hükümet bunalımları ve siyasal istikrarsızlık damgasını vurmuştur.¹¹ 1965 yılında merkez-sol lider Yorgo Papandreu'nun başbakanlığındaki hükümetin bir komplo ile iktidardan düşürülmesinden sonra merkez-sağ partilerden oluşan bir koalisyon hükümeti Stefanos Stefanopulos'un başbakanlığında göreve başlamıştır. Ancak halk desteğinden yoksun olan Stefanopulos'un iktidarının devamlılığı ABD'den alınacak ekonomik ve siyasal desteğe bağlı olmuştur¹². Bu süreçte Yunan hükümeti, ABD'nin de baskısıyla, Kıbrıs Sorununu Türkiye ile girişilecek müzakerelerle çözme yönünde adımlar atmış; iki ülke dışişleri bakanları ve yetkilileri arasında 1966 yılı boyunca, esasını 1964 yılında ABD'li diplomat Dean Acheson'ın ortaya attığı ve Türkiye'ye verilecek bazı üsler veya toprak parçaları karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini öngören (ve bu yüzden de çifte enosis olarak adlandırılan) planın oluşturduğu görüşmeler yapılmışsa da herhangi bir sonuca ulaşamamıştır¹³.

Yunanistan'da 21 Nisan 1967 tarihinde gerçekleşen askeri darbenin ardından ülkedeki tüm demokratik faaliyetler askıya alınmış ve “Albaylar Cuntası” adı verilen bir askeri yönetim iktidarı ele geçirmiştir. İçte yoğun bir baskı rejimi kuran ve özellikle sola karşı geniş çaplı tutuklamalara ve sürgünlere girişen cunta yönetimine halk desteği oldukça zayıf olmuştur. Öte yandan bu baskıcı uygulamalarından dolayı cunta yönetimini birçok devlet tanımadığından veya ilişkiye geçmediğinden Yunanistan uluslararası alanda yalnızlaşmış, “demokrasinin beşiği ülke” imajı önemli ölçüde zedelenmiştir. Nitekim cunta yönetimini uluslararası alanda yalnızca ABD desteklemiştir. Yunan halkıyla birçok Batılı devletin kamuoylarının kanaatine göre darbe ve cunta yönetimi ABD haberalma örgütlerince yönlendirilmiştir¹⁴. Dolayısıyla çok geçmeden oldukça zor bir durumda kalan cunta yönetimi, hem elde edilebilecek herhangi bir uzlaşmayı zafer biçiminde iç kamuoyuna lanse ederek

⁹ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz (Haz.), *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 4, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 2206-2207.

¹⁰ Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözünsüzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 172

¹¹ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 188-198.

¹² Fırat, *a.g.e.*, s.212-213.

¹³ Uslu, *a.g.e.*, s.200.

¹⁴ Gevgilili, *a.g.e.*, s.332.

halkın desteğini kazanmak ve böylece meşruiyet sorununun üstesinden gelebilmek, hem halkın ilgisini içteki baskıcı uygulamalar ve huzursuzluklardan dışa yönlendirmek, hem uluslararası alandaki yalnızlıktan kurtulmak ve hem de barışçı bir yönetim olduğu ve barışçı girişimlerde bulunduğu imajını yaratarak uluslararası alanda yitirdiği prestijini tekrar kazanmak için bir dış politika başarısına acil ve şiddetli bir biçimde ihtiyaç duymuştur. Cunta yönetimine göre Türkiye ile devam ettirilecek müzakereler ve gerçekleştirilecek bir zirve toplantısı sonrasında Kıbrıs Sorunu konusunda ulaşılabilecek “çözüm”, ihtiyacı duyduğu zaferi ve dış politika başarısını teşkil edebilir. Bu nedenle cunta yönetimi Temmuz ayının başından itibaren Türk yetkililere iki ülke arasındaki sorunların ele alınıp çözüme kavuşturulacağı üst düzey bir toplantı yapılması konusunda ısrarlı girişimlerde bulunmaya başlamıştır¹⁵. Yunan tarafının bu girişimlerine Türk Dışişleri’nin tepkisi başta ihtiyatlı olmuştur da taraflar arasında yapılan müzakereler sonunda 9 ve 10 Eylül günleri Keşan ve Dedeoğlu’nda iki ülke başbakanları arasında görüşmeler yapılması kararlaştırılmıştır.

9 Eylül 1967 günü Keşan’da basına kapalı olarak başlayan görüşmeler, toplantı henüz başlamadan, Yunan tarafının hazırladığı ve Türk tarafının önüne bir emrivaki şeklinde koyduğu gündem nedeniyle tehlikeye girmiştir. Bu gündemin birinci maddesini enosis oluşturmaktadır. Bunun üzerine Demirel “burada oturup konuşmaya gerek kalmadı, Türkiye bu masada enosisi konuşamaz” diyerek masadan kalkarken Yunanistan Devlet Bakanı olan ama aslında cuntanın başındaki esas kişi olan Yorgo Papadopoulos duruma müdahale etmiştir. Yunan tarafı önce kendi içerisinde bazı görüşmeler yaptıktan sonra, ortada bir yanlış anlaşılma bulunduğunu belirterek özür dilemiş ve bu görüşmelerde enosisin konuşulmayacağı konusunda güvence vermiştir¹⁶.

Görüşmeler başladığında ilk sözü Yunan tarafı adına Başbakan Konstantin Kollias almış, her iki ülkeyi tehdit eden ortak tehlikeler bulunduğunu, bunlara karşı ortak bir cephe oluşturulması gerektiğini belirtmiş, Türkiye’de yaşayan Rumlar ile Batı Trakya’da yaşayan Türkler arasındaki nüfus dengesinin değiştiğinden bahsederek Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir ikamet anlaşması yapılabileceğini ifade etmiştir. İki ülke arasındaki bir başka sorun olan Kıbrıs’ın farklı bir konu olduğunu belirten Kollias, enosisin, Türkiye’nin stratejik gereksinimlerini ihlal etmeyecek bir biçimde düzenlenmesinin mümkün olduğunu söyleyerek, Yunan devletinin enosisin gerçekleşmesi durumunda Kıbrıslı Türklere başta din, dil ve kültür olmak üzere Yunan devleti içinde tam eşitlik sağlamaya hazır olduğunu ifade etmiştir¹⁷. Kollias bu giriş konuşmasından sonra, daha önceden

¹⁵ Turgut Tülümen, *Hayat Boyu Kıbrıs*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 114-115.

¹⁶ Arcayürek, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁷ Tülümen, *a.g.e.*, s. 117.

koşullu enosis üzerinde anlaşmaya varılmışçasına Demirel'e şu iki soruyu yöneltmiştir:

“1) NATO'nun sembolik iştiraki ile, Dikelya üssünde Türkiye'ye hükümranlık hakkı tanınırsa, enosisi kabul eder misiniz? 2) Dikelya üssünün Kıbrıs'a karşı kullanılmayacağına dair Türkiye ne gibi bir teminat verebilir?”¹⁸

Bu beklenmedik teklif karşısında şaşırarak Demirel, Türkiye'nin enosisi bir çözüm biçimi olarak kabul edemeyeceğini ve dolayısıyla hangi şartlar altında gerçekleşebileceği sorusuna da cevap veremeyeceğini belirtmiştir¹⁹. Demirel ayrıca aynı mantıkla Türkiye'nin de Kıbrıs'ın ilhakını isteyebileceğini belirtmiştir²⁰. Hiçbir Türk hükümetinin enosis'e evet diyemeyeceğini belirten Demirel, 1963 yılı sonlarında başlatılan emrivakilere boyun eğmenin, 1960 anlaşmalarının ortadan kaldırılmasını kabul etme ve kuvvet kullanımını meşru sayma anlamına geleceği görüşünden hareketle enosis dışında bir çözüm aranması gerektiğini belirtmiştir. Yunan heyetinin Türkiye'nin çözüm ilkelerini istemesi üzerine Demirel, hükümetinin Kıbrıs konusundaki görüşlerini özetleyen şu dört ilkeyi saymıştır:

- “Kıbrıs taraflardan birine ilhak edilemez.
- Andlaşmalar tek taraflı olarak değiştirilemez.
- İki toplum birbirinin hakimiyeti altına giremez.
- Lozan dengesi bozulamaz”²¹

¹⁸ Tülümen, a.g.e., s. 118.

¹⁹ Melek Fırat, “1960-1980 Yunanistan'la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 736.

²⁰ Demirel daha sonra yayınlanan anılarında Keşan görüşmelerini ve yukarıda geçen olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Önce misafire söz verdik. Kollias, konuşmasında şunları söyledi: ‘Türkiye ile Yunanistan iki komşu ülkedir... Bu iki ülkenin iyi ilişkiler içinde olması, iki ülkenin halklarının yararınadır... Doğu Akdeniz’de barışı koruruz ve daha çok turizmde, endüstride, ticaretle her şeyde ortaklaşa birçok iş yaparız... Ama buna mani olan bir engel var: Kıbrıs... Eğer Kıbrıs engeli ortadan kaldırılsa, her şey bal gibi olur, her şey çok güzel olur... Eğer Türkiye, Kıbrıs’ı, Yunanistan’a vermeye razı olursa, bu engel kalkar. Bizim siyasetimiz megaloo idea siyasetidir. Bu siyasetin gereği, mutlaka Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakıdır, enosisidir’. Kollias’ı dinledikten sonra, kendisine şu cevabı verdim: ‘Senin teklif ettiğin şey, yani Kıbrıs’ı bize verin, bu ihtilaf ortadan kalksın, biz de gül gibi geçinip gidelim şeklindeki bir teklif, hastayı öldürmek suretiyle tedavi etmektir... Bakın çok güzel bir mantık yürüttünüz, ... hakikaten Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs önemli bir ihtilaftır, hakikaten bunun aradan kalkması, iki ülkeyi birbirine yaklaştırır, çok daha iyi işbirliği yaparız. Yalnız, Kıbrıs Türkiye’ye 70 kilometre, Yunanistan’a ise 1000 kilometredir. İkincisi, sizin idare ettiğiniz Yunanistan’da Türkler fakir, bizim Türkiye’deki Rumlar zengin. Bunun münasibi, Ada’yı sizin Türkiye’ye terk etmenizdir. Böylece, Ada’daki Rumlar daha çok zengin olur, çünkü Türkiye’dekiler zengin. Yani biz, sizin Türkler’e baktığımızdan daha iyi bakıyoruz Rumlar’a. Onun içindir ki; bunun münasibi, aynı senin mantığınla Ada’nın Türkiye’ye bırakılmasıdır. Gel el sıkışalım” Süleyman Demirel, “‘Hasta Adam’dan Dünya Devleti’ne 3”, *Sabah*, 19 Mart 2003, s. 14.

²¹ Tülümen, a.g.e., s. 118.

Bunun üzerine Kollias, 17 Aralık'ta iki dışişleri bakanının katıldığı Paris toplantısında birtakım ödünler karşılığında enosisin kabul edildiğini ileri sürmüş, ancak Türk tarafı Türkiye'nin Paris'te bağımsızlık ve condominium üzerinde özellikle durduğunu ifade etmiş ve bir anlaşmaya varılmadığını belirtmiştir²². Söz alan Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, daha sonraki süreçte de Türkiye'nin tavrında herhangi bir değişiklik olmadığını kaydederek, Cunta yönetiminin iş başına gelmesinden sonra Yunan Dışişleri Bakanı Ekonomu Guras ile üç defa görüşüğünü ve hiçbirinde Türkiye'nin bazı şartlarla enosisi kabul edebileceğini ima etmediğini savunmuştur²³. Bunun üzerine görüşmeler karşılıklı tartışmaya dönerek çıkmaza girmiş, bunun üzerine de Papadopoulos Başbakan Kollias'ı gizlice uyararak görüşmelerin ertesi güne bırakılmasını sağlamıştır.

10 Eylül günü Dedeoğaç'ta bir motelde sürdürülen görüşmeler yine basına kapalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda da ilk sözü Yunan Başbakanı Kollias alarak enosis tezini bir kez daha savunmuş ve eğer Türkiye başka bir alternatif düşünüyorsa bunun şartlarını öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine Demirel ikili müzakerelerin enosisi amaçlamadığını belirterek bu aşamada Yunan hükümetinin kendi kamuoyuna enosisin gerçekleşmeyeceğini anlatmasının büyük bir hizmet teşkil edeceğini ve ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacağını vurgulayarak²⁴, alternatif bir çözüm için gerekli gördüğü ilkeleri sıralamıştır:

- “Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması,
- İki ülke ve iki toplum arasındaki dengenin korunması,
- Türk toplumuna özel garantiler verilmesi,
- Türk toplumunun yönetime eşit şartlarla katılması,
- Yeni hal şeklinin tekrar bozulmamasının temini,
- Türk toplumunun ekonomik geleceğinin güvenceye alınması”²⁵

Bunun ardından görüşmeler herhangi bir sonuca ulaşmadan sona ermiştir. 10 Eylül günü akşam saatlerinde yayınlanan ortak bildiri ise iki ülke arasındaki başlıca sorunları ele alan ve ikili ilişkilerin, uluslararası ortamın ve bölgesel gelişmelerin durumunu gözden geçiren başbakanların Kıbrıs Sorunu konusundaki görüşlerini de ortaya koydukları belirtilerek iki ülke arasındaki iyi ilişkiler ve samimiyetin gelişmesinin öncelikli olarak Kıbrıs Sorunu konusunda haklı bir çözüme ulaşılmasından geçtiğini kabul ettikleri ifade edilmiştir. Kıbrıs Sorununa ilişkin görüşlerini birbirine yaklaştırma imkanlarını uygun yollardan araştırmaya devam etme konusunda mutabık kalan başbakanlar Kıbrıs'ta gerginliğin artmasını engelleyecek ve barışçı bir çözüme ulaşmak için sarf edilen gayretleri devam ettirecek ve kolaylaştıracak gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini de kabul etmişlerdir.

²² Tülümen, *a.g.e.*, s. 118.

²³ Tülümen, *a.g.e.*, s. 118-119.

²⁴ Tülümen, *a.g.e.*, s. 119.

²⁵ Tülümen, *a.g.e.*, s. 119.

Bunun yanı sıra iki ülke arasında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinin bölge ve dünya barış ve güvenliğine de katkı sağlayacağından bahsedilmiş; iki ülke arasında imzalanmış tüm antlaşmalara tam riayetinin gerekli olduğu konusunda fikir birliğine varıldığı ifade edilmiştir²⁶.

3. GÖRÜŞMELERİN TÜRKİYE'DE ÇEŞİTLİ KESİMLERDE YARATTIĞI YANKILAR

Çalışmanın bu kısmında iktidar/muhalefet partileri ile seçilmiş basın organları ve sivil toplum kuruluşlarının Keşan-Dedeoğaç görüşmelerini nasıl değerlendirdiği ve yorumladığı değerlendirilecek olup bu odakların kamuoyunu belli kanaat ve tutumları yaygınlaştıracak şekilde hangi doğrultuda ve nasıl yönlendirmeye çalıştıkları irdelenecektir.

3.1. İktidar Partisi

Görüşmelere ilişkin değerlendirmelerini 12 Eylül 1967 tarihinde düzenlediği basın toplantısı ile açıklayan Başbakan Demirel, Kıbrıs sorununun bugüne kadar barışçıl bir biçimde çözüme kavuşturulamamasının nedeninin Yunanistan'ın enosisten başka bir çözümü tahayyül edememesi olduğunu belirttikten sonra, Ada'da yaşayan Türk soydaşların hak ve menfaatleri ile güvenliklerinin, Türkiye'nin Ada üzerindeki tarihi hakları ve Ada'nın Türkiye'nin güvenliği açısından taşıdığı önem gibi hususların, herhangi bir çözümde dikkat edilmesi gereken hususlar olduğunu dile getirmiştir. Türk tezinin, yürürlükteki anlaşmaların tarafların rızası olmadan değiştirilmesini, cemaatlerden birinin diğerine tahakkümünü, Lozan'la bu bölgede kurulmuş olan dengenin bozulmasını ve Kıbrıs'ın başka bir devlete ilhakını önlemek kaydıyla sorunu çözümlenmek esasına dayandığını belirten Demirel görüşmelere neden katıldığı konusunda da şunları söylemiştir:

"Biz müzakere etmiş olmak için müzakere etmeyi ne kadar fuzuli görüyorsak, müzakerelerden kaçmayı da o kadar icapsız sayarız. Aksi halde müzakere kapısını kapayarak gerginlik ve çatışma yolunu açmak kalır. Uluslararası çatışmaları önlemek her millet için bir vecibedir. Fakat bu lüzum milli ve hayati bir dava haline gelen Kıbrıs meselemizde, şeref ve haysiyetimizden bir fedakarlık yapılmasına elbetteki imkan bırakmaz"²⁷.

Bunun yanı sıra Demirel bu görüşmeler sonucunda, her iki hükümetin de sorunu çözmeye yönelik azimlerinin ve iki ülke kamuoylarının sorunun bir an önce barışçıl yollarla çözülmesine verdikleri desteğin ortaya çıktığını belirterek bu konudaki çabaların sürdürülmesi gereğine dikkati çekmiştir:

"...her iki taraf da sulh yoluyla meseleye çözüm yolu aradığına göre ve 'sulh yolu ile çözüm yolu imkanı kalmadı' denilmediğine göre gayet tabiidir ki tarafların tekrar

²⁶ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç ve Özer Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975, s.136-137.

²⁷ *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1967, s. 7.

*birbirleriyle görüşme içinde olmasından başka çıkar yol yoktur. Sulh yolunu... sonuna kadar kullanmak her iki memleketin faydasıdır*²⁸.

3.2. Muhalefet Partileri

Ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü yaptığı açıklamada, görüşmeler konusunda CHP'nin iktidarı desteklediğini, ancak bu görüşmeler sonucunda hiçbir olumlu ilerleme olmadığını ifade ederek şunları söylemiştir:

*"[Görüşmeler sonrası yayınlanan bildiri] müzakerelerin devam edeceği, nereden nasıl çıkacağı bilinmeyen uygun yolların aranacağı zikredilmiştir. Yani kesilme ve küsme olmamıştır... Enosis'i hiçbir surette kabul etmeyeceklerini sayın Başbakan tekrar beyan etmiştir. Olup-bitti teşebbüslerine ve hazırlıklarına karşı Başbakanın bu beyanının milletçe tam desteklendiğini tekrar belirtmek isterim. Başbakan, ...nelerin mümkün olabileceğinin ortaya çıktığını da ilave ediyor. Fakat bu mümkün olan şeyler hususunda hiçbir aydınlık vermiyor. Biz, Yunanistan'ın doğrudan doğruya veya Makarios vasıtasıyla takip ettiği olup-bitti usulüne karşı federatif bir idare şeklini öne sürmüştük. Konuşmalarda bu hususa ait hiçbir işaret yoktur"*²⁹.

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise, bu görüşmelerde anlaşma bir yana anlaşma umuduna bile varılmadığını belirterek, Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklarını elde edebilmek için en elverişli durumda bulunduğunu ama bu fırsatın kaçırıldığını, Türk hükümetinin bu görüşmelere katılmasının sadece Yunan cuntasının konumunu güçlendirmesine yaradığını ifade ederek şunları söylemiştir:

*"Sayın Başbakanın konuşmalarında veya Türk hükümetinin açıklamalarında Türkiye'nin Kıbrıs için önerdiği çözüm yolunun kesin çizgileriyle Türk ve dünya kamuoyuna açıklanmamış olması bence büyük eksikliklerdir. Eğer bugünkü Türk hükümeti de, İnönü hükümeti gibi Türk haklarında tam eşitlik sağlayıcı bir bağımsız federatif Kıbrıs tezini benimsiyorsa, onu şu sırada resmen açıklaması dünya kamuoyunda bizim durumumuzu çok kuvvetlendirir. Bazı müttefiklerimiz Kıbrıs sorununu sadece kendi stratejik mülahazaları açısından ele alabilirler. Bu, Türkiye'yi asla bağlamamalıdır. Eğer bu açıdan Türkiye'ye bazı telkinlerde bulunuluyorsa, bu telkinlere kapılmayacağımızı her halimizle belli etmemiz bizi Kıbrıs konusunda daha kuvvetli ve kararlı hale getirir"*³⁰.

Ayrıca CHP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Prof. Dr. Nihat Erim de Kıbrıs'taki Türk cemaatinin içinde bulunduğu şartlar altında yaşamaya devam etmesi halinde Kıbrıs sorununun birkaç yıl içinde Türkiye aleyhine ortadan kalkmasına neden olabileceğine dikkat çekerek, bu nedenle her geçen günün Türkiye'nin aleyhine olduğuna, bunun ise adı konmamış enosis'e neden olabileceğine değinmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

²⁸ Aynı yer.

²⁹ *Milliyet*, 13 Eylül 1967, s. 1 ve 7.

³⁰ *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1967, s. 1 ve 7.

“Hükümet Yunanistan’la ikili görüşmeyi en üst kademedede denedi diye tenkit edilemez... Bu böyle olmakla beraber taksim yani ikili enosis pazarlığına girilmesi Yunan oyununa gelmek olur. Bir kısım devletlere bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nde Türk toplumunun siyasi ve medeni haklarını en iyi şekilde sağlayan federal sistem istiyorum derken, öte yandan Yunanistan’la taksim pazarlığına oturmak dünya kamuoyunda Türkiye’nin belli bir prensibe dayanmadığı şüphesini artırır. Bundan önemle sakınmak gerekir”³¹.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Yunan cuntasının uğradığı prestij kaybına ve uluslararası ortamın Türkiye’nin lehine olmasına rağmen, bunun gereği gibi kullanılmamasını eleştirerek şöyle demiştir:

“Türkiye bu durumdan yararlanıp bir çözüme gitmelidir. Biz, Kıbrıs Adasında kuvvete dayanan fiili bir durum meydana getirmekte çözüm yolu görmekteyiz. Bu yapılmadıkça müzakerelerle bir çözüm yolunu mümkün görmüyoruz. Bunun yapılması da mümkündür. Ne vakti geçmiştir, ne de iddia edildiği gibi ciddi bir engel vardır. Bunun yanı sıra planlı bir propaganda ve iyi bir diplomatik faaliyet de göstermek lazımdır”³².

Türkeş ayrıca hükümeti Kıbrıs sorununda bir hedefe sahip olmamakla eleştirmiş, Kıbrıs sorununu Türklüğün hayati güvenliği ve yüksek menfaati olarak nitelendirerek,

“hükümet gayri muayyen bir zaman çerçevesi içerisinde barışçı bir çözüm yolu bulmaya çalışacağını söyleyerek, pasif olarak olayların arkasından sürüklenen politikasına devam edeceğini tekrarlamış bulunmaktadır”³³

diyerek görüşmelere eleştirel bir açıdan yaklaşmıştır.

Millet Partisi (MP) adına görüşlerini açıklayan Osman Bölükbaşı da görüşmeleri şu ifadelerle eleştirmiştir:

“Zemini hazırlanmadan Başbakanlar seviyesinde böyle neticesiz bir hudut görüşmesine gidilmesini icap ettiren müstacel zorunlar meçhulümüzdür. Durum zamanla aydınlanırsa meseleye nüfuz etmek imkanını belki buluruz”³⁴.

Güven Partisi (GP) Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ise, iki ülke arasında Kıbrıs sorununun adil ve barışçı bir çözüme ulaştırılması konusunda yapılan görüşmeleri destekleyerek, iki ülke arasındaki gerginliğin dış güçlere fayda sağlayacağını ifade etmiş ve iktidara desteğini belirtmiştir:

“Milli davada muhalefet partisi olarak tek kaygumuz, Kıbrıs Türklüğünün haklarını ve anavatanın güvenliğini sağlayan şerefli bir çözüm yolu bulunmasına yardımcı olmaktır. Milli beraberlik ve sorumluluk duygusu içinde hareket etmemiz, davanın çözümünü kolaylaştırır”³⁵.

³¹ Milliyet, 14 Eylül 1967, s. 1 ve 7.

³² Cumhuriyet, 12 Eylül 1967, s. 7.

³³ Cumhuriyet, 14 Eylül 1967, s. 7; Milliyet, 14 Eylül 1967, s. 7.

³⁴ Milliyet, 12 Eylül 1967, s. 1.

³⁵ Cumhuriyet, 12 Eylül 1967, s. 7.

Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise Kıbrıs sorununun ABD baskısı ile çözülemeyeceğinin bu olayla bir kez daha görüldüğünü belirterek,

“Amerika'nın baskısı ile yapıldığı anlaşılmalı ikili konuşmada Bay Demirel ile Bay Kollias arasında bir anlaşma olmamıştır. Bunun sebebi Yunanlıların kayıtsız şartsız bir Enosis üzerinde ısrar etmeleridir. Kıbrıs meselesi Kıbrıslı Türkler ve Türkiye için hayati önem taşımaktadır. Amerikanın menfaati Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını emretmektedir. Bu nokta anlaşılmadığı veya anlaşılmak istenmediği içindir ki Bay Demirel'in Kıbrıs politikası bir teslimiyet politikası olmakta devam ediyor³⁶... Kıbrıs yabancı üslerden temizlenmiş, askersizleştirilmiş ve tarafsızlığı milletlerarası kontrol altına alınmış bağımsız federatif bir devlet olmalıdır. Böyle bir çözüm Amerika'nın baskısı altında yapılan ikili anlaşmalarla değil, Kıbrıslı Türk ve Rumların da katılacağı, ayrıca Birleşmiş Milletlerin de temsil edileceği bir konferansta ancak elde edilebilir”³⁷

demmiştir.

3.3. Basın

1967 yılının teknolojik imkanları ve sosyo-ekonomik atmosferi göz önüne alındığında, radyo ile birlikte yazılı basının dönemin en başta gelen ve etkili kitle iletişim araçları olduğu söylenebilir. Kitle iletişim araçları-kamuoyu ilişkisi açısından iki boyutlu bir etkileşim söz konusudur: Kitle iletişim araçları hem kamuoyunda belli konularda mevcut olan tutum, kanaat ve talepleri siyasal iktidara iletir, hem de kamuoyunun en azından bazı kesimlerinde belli kanaat, tutum veya taleplerin oluşumunda ve yaygınlaşmasında yönlendiricidir. 1961 Anayasası ile tarafsız yayın yapacağı hükmüne bağlanan ve 1967 yılında artık 1964 yılında özerk bir kuruluş olarak teşkil edilmiş bulunan TRT kapsamında faaliyetlerini sürdürmekte olan radyonun³⁸ Keşan-Dedeoğlu görüşmeleri konusunda ne gibi değerlendirmeler yaptığı veya kamuoyunu belli bir kanaat doğrultusunda yönlendirmeye çalışıp çalışmadığı konusunda elde bir veri bulunmamaktadır. Bu açıdan basın kamuoyunun görüşlerini yansıtmaya veya bunun yönlendirilmesi açısından elde bulunan tek kaynaktır. Bununla birlikte bu çalışmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurularak, ulusal çapta yayın yapan günlük gazete ve haftalık/aylık dergilerin tümü incelemeye dahil edilmemiş; ideolojik/siyasal yönelim/yayın çizgisi ile ciddi haber-yorum gazeteciliği kriterleri çerçevesinde kamuoyunun ideolojik/siyasal temelde farklılaşmış kesimlerinin görüş ve tutumlarını yansıttığı veya onlara seslendiği düşünülen ve aynı zamanda dönemin tiraj rakamları da elde bulunmadığından yüksek tiraja sahip olduğu veya belli kesimler üzerinde güçlü bir

³⁶ Akşam, 12 Eylül 1967, s. 7.

³⁷ Milliyet, 2 Eylül 1967, s. 7.

³⁸ Ahmet Akçakaya, “Dünden Yarına Türkiye Radyoları”, TRT Akademi, C. 5, S.9, Ocak 2020, s.408.

etkisi olduğu tahmin edilen gazete ve dergiler seçilerek geneli temsil ve yansıtmaya gücünün yüksek olduğu düşünülen bir örnekleme yapılmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet, Akşam, Milliyet, Tercüman, Son Havadis, Bugün ve Hürriyet gazeteleri ile Akis ve Ant dergileri seçilip taranmış ve bu basın kuruluşlarının görüşmelere ilişkin görüş ve tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Cumhuriyet

1924 yılından beri yayın hayatını sürdürmekte olan Cumhuriyet bu dönemde sosyal demokrat/sosyalist ideolojiye yakın bir yayın ve yorum çizgisi izlemektedir. Gazetenin genel olarak görüşmelere eleştirel yaklaştığı gözlenmektedir. Cumhuriyet'in eleştirilerinin, bu görüşmelerin Türk hükümetine bir şey kazandırmayacağı, aksine Yunan cuntasının durumunu kuvvetlendireceği, her iki devletin de Kıbrıs konusundaki görüşlerinin birbirinden çok uzak olduğu, dolayısıyla bir çözüme ulaşmanın çok güç olduğu, siyasi bir konuda pazarlık masasına oturuluyorsa en azından asgari müştereklerde uzlaşılması gerektiği, gizli yürütülen müzakereler sırasında böyle bir uzlaşma varsa bunun kamuoyundan saklanmaması gerektiği gibi noktalarda yoğunlaştığı görülmektedir. 6 Eylül 1967 tarihinde yayınlanan "Şekerli Hap" başlıklı başyazıda, Yunan cuntasının ekonomik ve siyasi açıdan zor günler geçirmekte olduğu, baskı ve şiddet uygulamalarına gittiği belirtilerek, cuntanın iç ve dış sempati toplamak amacıyla Kıbrıs sorununa sarılarak kendi çıkarlarına en uygun biçimde çözümlemeye çalıştığı, bunun için bazı tavizler de verebileceği vurgulandıktan sonra şu şekilde devam edilmektedir:

"...Bir Yunan cunta hükümeti Başkanının çağrısına uyarak bizim Başbakanın Kollias'la görüşmesini hiç de gerekli bulmuyoruz. Böyle bir gelişmeden olumlu bir sonuç elde edilebileceğine inanmıyoruz. İki devlet adamı karşı karşıya gelip de Kıbrıs sorununa hangi açıdan bir çözüm yolu bulacaklar? Yunanistan enosis istiyor. Halka rağmen, Anayasayı çiğnemek pahasına işbaşına gelmiş de olsa hiçbir Yunan hükümeti Enosisten vazgeçemez. Biz ise Enosise karşıyız. Ada Türklerinin azınlık statüsüne bağlanarak değil, eşit haklı, özgür insanlar olarak orada varlıklarını korumalarından yanayız"³⁹.

10 Eylül 1967 tarihli "Keşan'da Başlayan" başlıklı başyazıda da genel olarak müzakereler hakkında kamuoyuna bilgi verilmemesi eleştirilerek, bu konuda darbe ile iktidara geldiklerinden halka dayanmayan ve bu nedenle kamuoyunun görüşlerini hesaba katmayan Yunan cuntasının davranışlarını anlamanın kolay olduğu, fakat seçimle iktidara gelen demokrat Türk hükümetinin bu konudaki ketum davranışının nedeninin belli olmadığı belirtilmekte, zaman zaman devletler arasında gizli görüşmelerin olabileceği ve hatta belli aşamalara kadar gizli kalması gerektiği ifade edilerek şöyle devam edilmektedir:

"Ne var ki AP iktidarı, özellikle Kıbrıs konusunda bugün değil, dün değil, aylardan beri sırtını halka çevirmiş, bir sır küpü gibi kendi içine kapanmıştır. Geçen yıl

³⁹ Nadir Nadi, "Şekerli Hap", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1967, s. 1.

*başlayan ve Aralık ayında birden kesildiği söylenen müzakereler hakkında da bugüne dek kamuoyuna hiçbir açıklama yapılmamıştır... Onun için şimdi Keşan'da başlamak üzere bulunan Türk-Yunan görüşmelerinin arkasında birtakım yabancı çıkarların kara gölgesini ürpererek seyrediyoruz*⁴⁰.

Gazetenin yazarlarından Ecvet Güresin'e göre ise, bu görüşmeler konusundaki "oyun" büyüktür. Demirel'in yakın bir süre içinde yapacağı Moskova ziyareti sırasında Kıbrıs'ı da içine alacak bir bildiri yayınlanması ihtimali, son zamanlarda Doğu Bloku'nun Kıbrıs konusunda Türk tezine yakın bir tutum alması, Türkiye'nin diğer ülkelere yönelik olarak da çoktarafli bir dış politika izlemesi, Yunan cuntasının iç ve dış ortamda zor durumda bulunması gibi etkenler "yakın dostlarımızı" alelacele bir toplantı düzenlenmesini sağlayarak bu sorunun halledilmesi gerektiği düşüncesine götürmüştür. Ancak bu görüşmelerin bir sonuca ulaşmasının beklenemeyeceğini, çünkü Türk ve Yunan taraflarının görüşlerinin birbirine çok uzak olduğunu belirten Güresin'e göre:

*"...cunta hükümetinden gelen ikili görüşme isteği... iç ve dış baskılar ve zorunluluklarla sahneye konulan oyundan başka bir şey değildi. Şimdiki halde Enosis'e dayalı üslû, bedelli Yunan oyunu fiyasko vermiştir ve böylesi pek de iyi olmuştur"*⁴¹.

Fakat bu durumda Yunanistan'a dikkat edilmesi gerekir:

*"Şimdi hiç şüphe etmiyoruz ki Yunanistan, ikili görüşmeyle giriştiği iyiniyet gösterisinden sonra yeni bir maceranın hazırlığına başlayacaktır. Muhtemelen hazırlığa Yunan kamuoyunu tahrikle girecek, onu Kıbrıs'taki iç çatışmalar takip edecek ve bütün bu hazırlıklar belki de Makarios'un devrilmesi, Yunan ordusunun başında bulunan Grivas'ın idareyi ele almasına kadar uzayacak... Kısacası bildiriadaki barışçı, iyiniyetli siyasi edebiyata rağmen Keşan-Dedeoğaç görüşmeleri daha maceralı bir dönemin temelini atmıştır"*⁴².

3.3.2. Akşam

Bu dönemdeki yazar kadrosuna bakıldığında sosyal demokrat/sosyalist çizgiye yakın olduğu söylenebilecek olan Akşam'ın da genel olarak görüşmelere eleştirel bir şekilde yaklaştığı görülmektedir. Gazeteye göre, çok zor durumda bulunan, sadece ABD ve İngiltere tarafından desteklenen ve bu nedenle de uluslararası prestiji yok olma noktasında bulunan cunta yönetimi ile görüşmeler yapılmasına gerek yoktur; eğer görüşmeler yapılacaksa buna Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler de katılmalıdır; görüşmelerden bir sonuç çıkması çok zor bir ihtimaldir, sonuç çıksa da bu, ABD emperyalizminin çıkarları ile uyumlu olacaktır. 8 Eylül 1967 tarihli "Keşan'da Kıbrıs Destanı" başlıklı başyazıda uluslararası

⁴⁰ Nadir Nadi, "Keşan'da Başlayan", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1967, s. 1 ve 7.

⁴¹ Ecvet Güresin, "Keşan-Dedeoğaç Görüşmeleri", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1967, s. 1; Ecvet Güresin, "Başladı ve Bitti", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1967, s. 1.

⁴² Ecvet Güresin, "Yunanistan'a Dikkat", *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1967, s. 1.

koşulların Türkiye lehine dönmeye başladığı, tüm dünyanın Makarios ve Yunan cuntasının enosisçi olduğunu görmeye başladığı bir dönemde bu görüşmelere gidilmesinin hata olduğu; bunun yer yer karışıklık ve kaynamaların başgösterdiği Yunanistan'daki cuntanın işine geldiği, zira bu şekilde ilan edilecek bir enosisin cuntanın durumunu kurtarabileceği; cuntanın kurtulmasının ise NATO'nun doğu kanadını çökmekten kurtarma çabasındaki ABD'nin bölge çıkarları ile uyumlu olduğu fakat Türkiye'ye hiçbir şey kazandırmayacağı belirtilmektedir⁴³. 9 Eylül 1967 tarihli "Kıbrıs'ın Kaderi" başlıklı yazıda ise görüşmelere yönelik ABD ve İngiltere'nin desteği ve teşvikinin altı çizilerek şöyle denilmektedir:

*"Amerika ve İngiltere gibi, yeryüzünde kendi çıkarları açısından faşist cuntalarla bile işbirliği yapmaktan kaçınmayan bir iki ülkenin dışında, tüm demokratik ülkelerin zorbalıkla damgaladıkları ve lanetledikleri Yunanistan'daki bugünkü yönetimin sonunun yaklaştığı bir sırada böyle bir yönetimle ikili görüşmelere girmek demokratik bir ülke olan Türkiye'ye itibar kazandıracak bir davranış değildir... Bu nedenle görüşmelerden olumlu bir sonuç beklemek ham bir hayaldir"*⁴⁴.

Ali Sirmen'in Dünyaya Bakış köşesinde yayınlanan 11 Eylül 1967 tarihli "Haftanın Ardından" başlıklı yazıda, Demirel hükümetinin Kıbrıs politikasının Türk milletinin ve Ada'da yaşayan Türklerin çıkarlarını savunmaktan uzak, Amerikan emperyalizminin arzularına ve çıkarlarına uygun bir tutum içinde yürütüldüğü belirtildikten sonra Keşan-Dedeoğlu görüşmelerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği vurgulanarak ve şu ifadeler kullanılmıştır:

*"Demirel'in, zamanın Enosis'ciler aleyhine işlediği böyle bir anda Kıbrıs konusunda acele ve gereksiz bir pazarlığa girişmesi Türkiye'nin değil, ABD ve onun maşası olan Atina Cuntasının işine yarayacaktır. [ABD açısından, Yunanistan'da bir halk ayaklanması çıkarak yönetimin ilericilerin eline geçmesinin engellenmesi konusundaki] ... en kestirme yol da Kıbrıs işini Enosis çerçevesi içinde çözümlenmesini sağlamaktır. Böylece bir taşla iki kuş vurulmuş olacak, Amerika Birleşik Devletlerinin çıkarları hem Kıbrıs'ta hem de Yunanistan'da korunmuş olacaktır... Böylece Sam Amcanın isteği olmak üzeredir. Kıbrıs konusu Enosis çerçevesi içinde çözümlenecektir... Keşan, Dedeoğlu görüşmelerinin sonucu ne olursa olsun, asıl sonuç değişmeyecektir. Kıbrıs işi bu gün değilse yarın iş ABD'nin istediği şekilde tatlıya bağlanacaktır"*⁴⁵.

İlhami Soysal ise 12 Eylül 1967'de Görünüş köşesinde yazdığı "Fare Doğuran Dağ" başlıklı yazısında şunlara değinmektedir:

"Söz konusu mesele, Kıbrıs meselesidir. Kıbrıs şöyle veya böyle, bünyesindeki iç anlaşmazlıklara rağmen dünya milletleri gözünde bir bağımsız devlettir. Araları kanlı bıçaklı olsa bile bu devletin bir Cumhurbaşkanı, bir Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Hükümeti vardır. Bu hükümete bağımsızlığını sağlayan Londra ve Zürih

⁴³ "Keşan'da Kıbrıs Destanı", *Akşam*, 8 Eylül 1967, s. 1.

⁴⁴ "Kıbrıs'ın Kaderi", *Akşam*, 9 Eylül 1967, s. 1.

⁴⁵ Ali Sirmen, "Haftanın Ardından", *Akşam*, 11 Eylül 1967, s. 2.

Andlaşmaları da, birtakım insanlar kabul etseler de etmeseler de yürürlüktedir. Hal böyle iken, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin kaderi üzerinde bir ağabey ya da bir dayı durumundaki Türkiye ve Yunanistan'ın kendi aralarında oturup pazarlık etmeleri ne ölçüde doğrudur? Niye bu Kıbrıs halkının kaderini ilgilendiren toplantıda Kıbrıs Türk ve Rum cemaati temsilcileri hazır bulunmamıştır? Yunanistan'da iktidarda olan kuvvet, işbaşına ihtilalle gelmiş bir faşist cuntadır. Cuntanın liderleri koltuklarına ilk oturdukları gündən itibaren de ağızlarından Enosis'ten başka laf çıkarmaz olmuşlardır. Bütün hür dünya Yunanistan'daki faşist cuntayı lanetlemektedir. Gün geçtikçe de cunta gücünü yitirmekte ve gitti gidecek hale gelmektedir. Belki belki Yunan megal-ideasına uygun bir Enosis gerçekleştirilebilirse ömrünü bir parça uzatabilecektir. Böyle bir cuntanın davetini sandıktan çıkmakla övünen bir başka iktidar nasıl olur da kabul eder? Nasıl olur da davete icabet eder ve bu davetten Kıbrıs'taki soydaşlarımızın lehine bir sonuç elde edilebileceğini bekler?"⁴⁶.

3.3.3. Milliyet

CHP içinde Genel Sekreter Bülent Ecevit'in liderliğini yaptığı "ortanın solu" eğilimine yakın olan Abdi İpekçi'nin yönetimindeki Milliyet'in, görüşmeler konusunda hükümete açık bir destek vermemekle birlikte eleştirel bir tutumdan da kaçındığı görülmektedir. Genel olarak zor durumda bulunan tarafın Yunan Cuntası olduğundan hareketle daha fazla taviz vermesi beklenen taraf olması gerektiği, Yunan tarafı taviz vermediği için görüşmelerden herhangi bir sonuç elde edilemediği belirtilmekte ve hükümetten üstü kapalı bir biçimde Kıbrıs politikasını netleştirmesi istenmektedir. 9 Eylül 1967 tarihinde Abdi İpekçi'nin Durum köşesinde yayınlanan "Dönüm Noktası" başlıklı yazıda, 1966 Haziranından beri teknisyenler ve Dışişleri Bakanları seviyesinde sürdürülen görüşmelerin Keşan ve Dedeoğaç'ta yapılacak zirvelerle bir dönüm noktasına ulaştığı belirtilerek, Yunanistan'ın başbakanlar seviyesinde görüşme isteğinde bulunmasının iki nedeni olabileceği yorumu yapılmaktadır: Yunan hükümeti taviz vermeye hazırdır ve Yunan hükümeti propaganda peşindedir. Eldeki verilere bakıldığında ikinci ihtimalin daha ağır basmasına rağmen, birinci eğilimi güçlendirecek kanıtlar da bulunmaktadır. Görüşmelerden bir sonuç elde edilebilmesi, zor durumda olan Yunan hükümetinin, Türkiye'ye göre daha fazla taviz vermesi ile mümkün olabilecektir⁴⁷. 11 Eylül 1967 tarihinde yayınlanan "Tersi Sürpriz Olurdu" başlıklı yazıda ise Yunan hükümeti Enosis'ten vazgeçmedikçe bir anlaşmaya ulaşmanın çok güç olduğu belirtilerek bu dönemden sonra Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlayabileceği vurgulanmaktadır. 12 Eylül 1967 tarihli "Şimdi Ne Yapmalı?" başlıklı yazıda ise, bu görüşmeler sonucunda iki tarafın karşılıklı tavizlerle bir uzlaşmaya varması olasılığının kalmadığı belirtildikten sonra Türkiye'nin bundan sonra Kıbrıs konusunda daha aktif bir politika izlemesi gerektiği ifade edilmekte, görüşmelerde

⁴⁶ İlhami Soysal, "Fare Doğuran Dağ", *Akşam*, 12 Eylül 1967, s. 7.

⁴⁷ Abdi İpekçi, "Dönüm Noktası", *Milliyet*, 9 Eylül 1967, s. 1-7.

daha çok taksim tezi üzerinde durulmakla birlikte şu hususa da dikkat edilmesi gerektiği dile getirilmektedir:

“Kıbrıs’ın bağımsızlığına ister tek taraflı ister iki taraflı ilhak şekliyle son vermek dış dünyada, özellikle tarafsız blok ülkelerinde büyük tepkiler yaratacak bir olaydır. Türkiye’nin son yıllarda Kıbrıs konusunda dış alemde destek görmeye başlamasının başlıca nedeni Yunan tezi Enosis’in ‘bağımsız bir ülkeye karşı güdülen emperyalist bir istek’ olarak nitelendirilmesidir. Ankaranın adadan kendisine de toprak verilmesi kaydıyla Enosis’e rıza göstermesi ve bu konuda bir pazarlığa oturması Türkiye’yi de aynı paralele düşürür. O zaman şimdi Yunanistan’a gösterilen tepki en az aynı şiddette Türkiye’ye yönelecektir”

denildikten sonra, Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki en uygun politikasının “bağımsızlık içinde muhtariyet” olması gerektiği, gerekçeleriyle birlikte ifade edilmektedir⁴⁸. 14 Eylül 1967 tarihli “İnönü ve Kıbrıs” başlıklı başyazıda ise, Demirel görüşmelere giderken İnönü’nün yaptığı destekleyici açıklamaların bazı çevrelerce yapay ve hatalı bulunduğu belirtilerek Kıbrıs’ın bağımsız kalmayıp NATO toprakları içine alınmasını isteyen ABD’nin Türkiye’ye baskı yaptığı, AP hükümetinin bu baskılara boyun eğerek Kıbrıs’ta bazı üsler karşılığında enosis’e rıza göstereceği, İnönü’nün de “iktidarla beraberiz” şeklindeki açıklamasıyla ABD isteklerine göz yumduğu ve hazırlanan oldu-bittiyi kolaylaştırdığı şeklindeki bazı iddiaların gerçeği yansıtmadığı, İnönü’nün yanlış anlaşıldığı, gerçek amacının Demirel hükümetinin görüşmelerde taviz vermesini engellemek, bu konuda cesaretlendirmek olduğu ifade edilmektedir⁴⁹.

3.3.4. Tercüman

Muhafazakâr/milliyetçi ideolojiye yakın olan ve iktidarı birçok konuda destekleyen Tercüman’ın genel olarak Kıbrıs Sorununa iki başbakan arasında yapılacak müzakereler yoluyla bir çözüm bulunmasından yana olduğu, hükümetin bu yöndeki girişimlerini, Arap devletleri ile İsrail arasında yaşanan savaştan sonra oluşan gergin ortamda Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’ya sızmasına karşılık olarak NATO’nun güney kanadını güçlendireceği ve istikrar kazandıracığı gerekçesiyle, desteklediği görülmektedir. 8 Eylül 1967 tarihinde Şükrü Baban’ın Dış Politika köşesinde yayınlanan yazıda, iki müttefik arasındaki sorunların iki ülkeyi olduğu kadar ABD’yi de rahatsız ettiği belirtilerek, NATO zincirinde Fransız halkasındaki sorunların ittifak sistemini zaten yeteri kadar zedelediği, ABD’nin Kıbrıs yüzünden iki müttefiki arasındaki ilişkilerin daha fazla bozulmasını arzu etmeyeceği, Arap dünyası ile İsrail arasında yaşanan çatışma sonrasında Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’ya sızmaya çalıştığı belirtilerek, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları çözmeye yönelik bu girişimin oldukça yerinde olduğu ve NATO’nun Sovyetlere en yakın güney kanadındaki çatlakları kapamasının umulduğu ifade

⁴⁸ Abdi İpekçi, “Şimdi Ne Yapmalı?”, *Milliyet*, 12 Eylül 1967, s. 1-7.

⁴⁹ Abdi İpekçi, “İnönü ve Kıbrıs”, *Milliyet*, 14 Eylül 1967, s. 1-7.

edilmektedir⁵⁰. 11 Eylül 1967 tarihli “Bugün Bir Yunan Toprağı Şehrinde” başlıklı yazıda ise, görüşmelerin seyri konusunda kamuoyuna bilgi verilmemesinin isabetli olduğu, bununla birlikte tarafların tezlerinin zaten bilindiği, Yunan cuntasının kendi halkının sempatisini kazanmak için enosisi gerçekleştirmek isteyeceği, buna karşılık ise Türkiye’nin tezlerinden taviz vermesinin mümkün olmadığı vurgulandıktan sonra şöyle devam edilmektedir:

“...bir uzlaşma zemini hazırlanmadan ve tohum ekilecek tarla çalılıklardan ve ayrık otlarından temizlenmeden Başbakanlar seviyesinde bir konferans yapılması, netice menfi olursa, gerek alakalı iki memleket hakkında, gerek uzlaşmaya önem veren dış memleketler efkârında çok olumsuz tepkiler yaratır ve bu da konferanstan evvelki durumdan daha kötü bir siyasi havaya dönülmesi sonucunu verir”⁵¹.

Köşe yazarı Ahmet Kabaklı’nın Gün Işığında köşesinde 12 Eylül 1967 tarihinde yayınlanan “Kıbrıs ve Kriptolar” başlıklı yazıda ise, söz konusu görüşmelerden Türk milletinin, Kıbrıslı soydaşların ve NATO ülkelerinin memnun olduğu, fakat “Türkiye’nin barışın ve NATO’nun affetmez düşmanı olan Rusya”nın bu görüşmelerden rahatsızlık duyduğu belirtilerek şu ifadeler kullanılmaktadır:

“Buyurun: Rusya, Kıbrıs’ta ‘bağımsızlık’ tezi tutturmuştur. Bu niçin? Ada’daki komünist partisine dayanarak, kendi hakimiyetini kurmak, güney sınırlarımızın otuz mil ötesine üslenmek için. Rusya’nın ve Demirperdenin bu isteğini, iç düşmanımız komünistler, teşkilatları ve gazeteleri ile aynen destekliyor ve Başbakan’ın sınır görüşmelerinde, lehine bir başarı sağlaması ihtimalini baltalamaya çalışıyorlar”⁵².

3.3.5. Son Havadis

Yazar kadrosunun büyük çoğunluğunu eski Demokrat Parti mirasını sahiplenen AP’lilerin oluşturduğu Son Havadis’in hemen her konuda mevcut hükümeti destekleyen, muhalefeti ise ağır bir dille eleştiren bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Başyazarlığını, eski DP döneminde adeta hükümetin yayın organıymış gibi hareket eden Zafer gazetesinin sahibi de olan Mümtaz Faik Fenik’in yaptığı Son Havadis, bu nedenlerden dolayı, karşıtları tarafından “iktidar borazanı” veya “yağcı” olarak nitelendirilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde Son Havadis’in Keşan-Dedeoğaç görüşmeleri konusunda hükümeti tamamen desteklediği görülmektedir. Gazeteye göre kapsamlı bir sorun olan Kıbrıs’ın tek bir zirve toplantısında tüm ayrıntılarıyla çözümü güç olsa da Yunanistan’ın bu görüşmelerde kesin bir enosis dayatması ile masaya oturmayacağı yönündeki beklentilerin kuvvetli olması, iki ülke arasındaki sorunlara müzakereler yoluyla çözüm sağlanması veya en azından bu görüşmelerde bir prensip uzlaşmasına varılması konusundaki iyimserliği artırmaktadır. Yine gazeteye göre Yunanistan’ın enosis konusundaki ısrarı görüşmelerin başarısızlığının temel nedenidir; ama

⁵⁰ Şükrü Baban, “Türk-Yunan Doruk Toplantısı”, *Tercüman*, 8 Eylül 1967, s. 2-7.

⁵¹ Şükrü Baban, “Bugün Bir Yunan Toprağı Şehrinde”, *Tercüman*, 11 Eylül 1967, s. 2-7.

⁵² Ahmet Kabaklı “Kıbrıs ve Kriptolar”, *Tercüman*, 12 Eylül 1967, s. 2.

görüşmelerden kazançlı çıkan taraf yine Türkiye olmuştur: Atina tüm anlaşmaları geçerli saymış, Türkiye enosisi kesin bir dille reddederek kendi görüşünün ağır basmasını sağlamıştır. Atılan manşetler ve haber dili aracılığıyla görüşmeler konusunda iktidara büyük bir destek verilmekle birlikte⁵³ gazetede görüşmelere ilişkin yalnızca bir yorum yazısının yayınlanmış olması ilginçtir. Mümtaz Faik Fenik'in 12 Eylül'de yayınlanan "Ümit Kapıları Aralanırken" başlıklı başyazısında görüşmelerden bir sonuç çıkmamasının beklenen bir netice olduğu ifade edilmektedir. Ancak karamsar olunmaması gerektiği belirtilmekte ve görüşmelerden çıkan olumlu sonuçlar şu şekilde özetlenmektedir:

"Keşan-Dedeoğaç toplantıları, Orta-Doğunun bu karışık devresinde ve hiç değilse, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliği azaltmış, dâvanın halli çaresini bulmak için iyi niyet kapısını aralamıştır... Bilhassa sayın Demirel'e Dedeoğaç'da yapılan büyük sevgi gösterileri, herhalde barışın istikrarı yolunda atılmış bir adımın işaretleridir. Yunanistan artık Türkiye'ye kafa tutamayacağını ve bu işi zorla kendi lehine halledemeyeceğini anlamış olmalıdır. Buna onu anlatmış olmak da, Türk diplomasisinin ve Hükümetimizin kararlı davranışının bir neticesidir."

Bundan sonra görüşmelere ilişkin ortaya atılan bazı siyasi spekülasyonlara dayanılarak hükümete haksız eleştiriler yapıldığı belirtilerek Türkiye'nin Kıbrıs sorununda ve özellikle Kıbrıslı soydaşların hakları konusunda geri adım atmasının imkansız olduğu vurgulanmaktadır. Yazara göre Başbakan Demirel'e Dedeoğaç'ta yapılan sevgi gösterileri Yunan halkının Türkiye ile uzlaşmayı arzu ettiğinin ve buna hazır olduğunun bir göstergesidir; bu yönde bir kanaat her iki millete de mal olduktan sonra diplomatların çözüm yolunda ilerlemeleri de kolaylaşacaktır. Öte yandan Kıbrıs'ta komünistlerin etkin olması ve Makarios'un da bu kesimle işbirliği içinde olması, Yunanistan'da sola karşı bir darbe gerçekleştirmiş olan sağcı cunta hükümetinin varlığıyla bir tezat oluşturmaktadır. Böyle bir durumda enosis gerçekleşse bile,

*"bu durum Atina için bir gaile olacak, hem Kıbrıs rumlarını müşkül bir duruma düşürecektir... Onun için Yunanistan er geç bu meseleyi şu veya bu şekilde halletmek, daha doğrusu Türkiye'nin taleplerini göz önüne almak mecburiyetindedir. Müzakere kapılarının açılması, ümit kapılarının açılması yolunda bir başarıdır."*⁵⁴

3.3.6. Bugün

İslamcı kesimin önde gelen yazarlarından biri olan Mehmet Şevki Eygi'nin sahibi ve başyazarı olduğu ve kendisini "mukaddesatçı" bir gazete olarak niteleyen Bugün, hükümeti görüşmelere katılım ve sorunun iki devlet arasında yapılacak

⁵³ "Enosis'i kesin olarak reddettik", *Son Havadis*, 11 Eylül 1967, s.1; "Atina Bütün Anlaşmaları Tanıdı", "Türk Hükümeti görüşmelerde büyük başarı kazanmıştır", *Son Havadis*, 12 Eylül 1967, s.1; "Kıbrıs'ın ilhakına rıza göstermeyeceğiz", *Son Havadis*, 13 Eylül 1967.

⁵⁴ Mümtaz Faik Fenik, "Ümit Kapıları Aralanırken", *Son Havadis*, 12 Eylül 1967, s.1

müzakereler yoluyla çözümlenmesi konusunda desteklemekte; ancak Kıbrıs konusunda Türkiye'nin çıkarlarını maksimize edecek politikanın taksim olduğu ve daha atak bir politika izlenmesi gerektiği düşüncelerinden hareketle de hükümetin Kıbrıs politikasını yeterli görmemekte ve bu açıdan eleştirel bir tutum takınmaktadır. Taraflar arasında ilk görüşmenin, Anadolu'da Yunan işgali ve mezalimine son verildiği 9 Eylül'de yapılacak olmasını ilginç bir tarihi tesadüf olarak niteleyen yazar Alaeddin Berk'e göre Yunanistan'ın 1919-1922 döneminde gerçekleştirdiği katliamlara rağmen Türkiye ilişkilerde yeni bir sayfa açmış ve dünkü can düşmanını affetmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin Yunanistan ile halletmeye mecbur olduğu Kıbrıs ve Batı Trakya sorunlarının yanı sıra, halihazırdaki Orta Doğu buhranı ve dünya siyasi durumu çerçevesinde NATO'ya dahil iki üye devlet ve sınır komşusu olarak ortak bir şekil almaya gereken kararları da olduğu belirtilmekte ve bu görüşmelerin sorunların çözümüne yönelik umut verdiği ifade edilmektedir⁵⁵. İki ülke ilişkilerinde önemli bir uyuşmazlık konusunu teşkil eden Kıbrıs sorununun aynı zamanda Türkiye toplumunun huzuruna doğrudan etki eden bir iç sorun da olduğunu, bir diğer ifadeyle Kıbrıs'ın Türkiye'de bir millî dava olduğunu belirten Refik Özdek'e göre Türkiye'de

“hiçbir hükümet, milletin arzusuna uymayan bir çözüm şeklini, bir emrivakiyi kabul edemez. Kıbrıs davasını milletimiz o kadar benimsemiştir ki, bu durumu anlamayan, mühimsemiyen muarızlarımız yani Yunanlılar, kendi huzursuzluklarını arttırmaktan başka bir şey yapmış olmazlar. Çünkü, karşılarında hükümeti değil, topyekân milleti bulacaklardır.”

Kıbrıs sorununun bir an önce çözümlenmesinden hem Yunanistan hem de Türkiye'nin sayısız fayda sağlayacağını belirten yazara göre sorunun sürüncemede kalmasından esas olarak Kıbrıslı Türkler zarar görmekte ve bu durum da Türk milletinin sabrını taşımaktadır⁵⁶. NATO camiası içinde Keşan-Dedeoğaç görüşmelerinde bir sonuca ulaşılması beklentisinin yüksek olduğunu belirten Refik Şevki'ye göre Yunanistan'ın enosisle direktmesi NATO içinde hayal kırıklığı yaratacak, bölgede huzursuzluğu artıracak ve sonuçta görüşmelerden bir sonuç çıkmamasından zarar görecektir olan taraf Yunanistan olacaktır. Türkiye'nin tezi olan “ikili enosis” yani “taksim”in hem sorunun tarafları (Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler), hem de konu ile dolaylı yoldan ilgili diğer güçler (ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği) tarafından kabul edilebilecek bir çözüm şekli olduğunu ileri süren yazar, “Yunanistan'ın muhalefetsiz idarecileri”nin bölgeye gerçek huzuru getirecek böyle bir anlaşmayı yapmak için bu görüşmeleri bir fırsat saymaları gerektiğini ifade etmektedir⁵⁷. Yunanistan'da esasen komünistlere karşı bir darbe

⁵⁵ Alaeddin Berk, “Keşan ve Dedeoğaç Görüşmeleri”, *Bugün*, 9 Eylül 1967, s.2.

⁵⁶ Refik Özdek, “Keşan Görüşmesi”, *Bugün*, 9 Eylül 1967, s.2.

⁵⁷ Refik Şevki, “Keşan-Dedeoğaç Görüşmeleri”, *Bugün*, 9 Eylül 1967, s.3.

gerçekleştirerek yönetimi ele geçiren Cunta'nın Yunan halkına vaat ettiği huzur ve refahı sağlayamayıp Kıbrıs davasını Yunan halkının dikkatini münhasıran bu konuda toplamak için istismara kalkışması tehlikesine dikkat çeken yazar, Kollias'ın tek taraflı enosiste ısrar etmesinin hem Yunanistan'da hem de bölgede huzursuzluğu artıracığını ve Makarios ile Kıbrıslı Rum komünistlerin oyununa gelmek demek olacağını belirterek şu şekilde devam etmektedir:

*“Çünkü Türkiye Kıbrıs'taki soydaşlarının, buldukları yerde, topraklarına sahip, hür ve bağımsız olarak kalmalarını, bu olmazsa onları, şimdi üzerinde yaşadıkları toprakla beraber anavatana katmayı kararlaştırmıştır. Bu, taksim demektir ve hiçbir hükümet bu kararın dışında bir karar alamaz, yahut daha fazla bir fedakarlık yapamaz. ... Çünkü Türk milleti, Kıbrıs'ta soydaşlarımızın, bugün buldukları güç şartlar altında yaşamalarına, ezilmelerine daha fazla seyirci kalamaz.”*⁵⁸

Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının, Yunan yöneticilerin “Megalo idea” ütopyasından kurtulamamasından kaynaklandığını ifade eden Şevki'ye göre

“adalarından başlayıp Anadolu'ya geçmeyi, Bizans'ı diriltmeyi, değişmez gaye, şaşmaz yol olarak tutmuş bulunuyorlar. İyi niyet gösterdik, tarihi ve jeopolitik durumu bir yana bırakarak taksime razı olduk, dostluk elimizi her zaman uzattık. ... Zor kullanarak başkalarına ait toprakları zaptetmenin karşısındayız” ama, madem ki Kıbrıs'ı ille de ilhak etmek, soydaşlarımızın huzurunu ve topraklarını almak istiyorlar, buna karşı zor kullanmalıyız ve bunun zamanı gelmiştir. Kıbrıs'ta soydaşlarımızın yerleştiği bölgeyi almak, kendi kanun ve nizamlarımızı kurmak, Rum tedhişçilerinin zulmünü önlemek ve Kıbrıs davasını bu şekilde kesip atmak zamanı gelmiştir.”

Kıbrıs sorununun Ortadoğu'da Arap-İsrail uyuşmazlığını ikinci plana düşürecek gelişmelere yol açabileceğini, huzuru ortadan kaldırmayacağını ve NATO'ya zarar vereceğini belirten yazara göre “dostu-düşmanı tanımamız ve Yunanistan'ın “megalo idea” sını allak-bullak etmek için yeni bir harita çizmemiz” gerekmektedir⁵⁹.

3.3.7. Hürriyet

1950'li yıllarda yaptığı yayınlarla Kıbrıs sorununun Türk kamuoyunca bir “milli dava” olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamış olan⁶⁰ Hürriyet bu dönemde, siyasi haber/yorumlara pek yer vermeyen, siyasi yorumlar yapan hiçbir köşe yazarı bulunmayan, dolayısıyla siyasi eğilimi de belirgin olmayan, magazinел аğırlıklı bir bulvar gazetesi görünümündedir. Gazetede görüşmelere ilişkin olarak yalnızca, bölgeye giderek toplantıları takip eden deneyimli ve başarılı gazeteci Cüneyt Arcayürek'in haber, izlenim ve yorumları yer almaktadır. Hürriyet'in

⁵⁸ Refik Şevki, “Kollias Dostluk İsterse...”, *Bugün*, 7 Eylül 1967, s.3; Refik Şevki, “Akdeniz'de Bir Küba İsteyenler”, *Bugün*, 10 Eylül 1967, s.3.

⁵⁹ Refik Şevki, “Keşan ve Dedeoğaç'tan Sonra”, *Bugün*, 12 Eylül 1967, s.2.

⁶⁰ Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İcüyü*, Belde Yayınları, İstanbul, 1976, s.84-86.

görüşmelere katılım konusunda eleştirel bir tutum izlemekle birlikte hükümetin görüşmeler sırasındaki tavrını ve tezlerini desteklediği görülmektedir. Arcayürek'e göre görüşmeler öncesinde "ahval ve şerait" pek olumlu değildir ve bu durum görüşmelerin akıbeti konusunda ümitsizlik yaratmaktadır: Yunanistan enosis ısrarında devam etmektedir ve Türkiye'nin tezlerinde de bir değişiklik yoktur; Makarios'un Kıbrıslı Türkler üzerindeki baskıları devam etmektedir ve Yunanistan Ada'ya silah yağmayı sürdürmektedir. Şimdiye kadar yapılan temaslardan da olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Kollias'ın "işlerin olup bittiği hükmünü doğuracak nitelikte" bir görüşme yapılması talebindeki niyet belli olmadığı gibi Türk hükümetinin hangi beklentiyle bu talebi kabul ettiği de açık değildir. Dolayısıyla görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkması ihtimali pek yoktur. Görüşmelerin ABD'nin her iki taraf üzerindeki telkin ve teşvikleri neticesinde yapıldığını ima eden Arcayürek'e göre;

"...açık yüreklilikle söylemek gerekirse, Birleşik Devletler Kıbrıs sorununun Orta-Doğu macerasından sonra, Yunan "Askerî Hükümeti" ile halledilmesinde sayısız faydalar görmektedir. Üstelik Birleşik Devletlerde Ada'yı Yunanistan'a vermek eğiliminde bir değişiklik görülmemektedir."

Bununla birlikte Kollias'ın, Yunanistan'ın ana Kıbrıs politikasına gölge düşürmeyecek bir "yumuşaklık" içinde bazı tekliflerle geleceği ve bunların kabul edilmesi için de elinden geleni yapacağına yönelik bir beklenti de mevcuttur⁶¹. Ancak Keşan'daki ilk görüşme gününde Kollias'ın enosisi çözüm yolu olarak ortaya atması tarafların müşterek bir zeminde buluşmasının güçlüğüne ortaya koymuştur. Bununla birlikte Keşan'daki müzakereler tamamen faydasızdır da denilemez; çünkü Yunan yönetimi Türkiye'nin şu şekildeki karar ve tutumunu bizzat Başbakan Demirel'in ağzından öğrenmiştir:

"Türkiye, Kıbrıs üzerinde yaratılacak bir Yunan-Enosis emrivâkisini kesinlikle reddeder. Açıkça bilinmelidir ki, Enosis emrivâkisi bir Türk-Yunan savaşını, hiç de arzu edilmediği halde bir emrivâki haline getirir."

Yunanistan Kıbrıs'ı ilhak etmeyi iştahlı bir biçimde istiyorsa bu hale bir yenilik getirilmesinin ve Ada'ya verilecek statüde "hak yememenin" şart olduğunu belirten Arcayürek'e göre Acheson Planı'nın daha genişletilmiş bir hali, yani Kıbrıs'ın kuzeyde kalan %10'luk bir toprak parçasının bırakılması Türkiye'yi tatmin edecek bir çözüm yoludur⁶². Aslında tarafların eski tezlerinden geri adım atmadıkları ve görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağı daha Keşan'daki müzakerelerde belli olmuştur. Ancak Yunan heyeti "tarafların düşündüğü şekiller" üzerinde görüşme konusunda ısrarcı olunca Dedeoğaç'ta yapılan toplantı da "her iki heyetin üs vermek, yüzde 10 toprak istemek gibi enosis kadar kabulü ve tasvibi müşkül bazı formüller

⁶¹ Cüneyt Arcayürek, "Kollias, Bazı Yeni Tekliflerle Geliyor", *Hürriyet*, 9 Eylül 1967, s.1-9.

⁶² Cüneyt Arcayürek, "Demirel: "O Halde Buraya Niçin Toplandık", *Hürriyet*, 10 Eylül 1967, s.1-9.

üzerinde çene yordukları” bir toplantıya dönüşmüştür ve bu müzakerelerden de elbette bir sonuç çıkmamıştır⁶³. Görüşmelerden bir sonuç çıkmaması sürpriz olmamakla birlikte bu durum esasen Yunan hükümetinin tutumundan kaynaklanmıştır. Yunan idarecileri tek taraflı enosis teklifini ortaya atarak görüşmelerin çıkmaza girmesine yol açmış ama Kıbrıs sorununun halledilememesinin sorumluluğunu Türk hükümetinin üzerine yıkma gayreti içinde olmuştur⁶⁴.

3.3.8. Akis

Metin Toker’in yönetiminde haftalık bir haber-yorum dergisi olan Akis’in CHP içinde İnönü çevresinde toplanan gelenekçi çizgiye yakın olduğu söylenebilir. Derginin görüşmeler konusunda eleştirel bir tutum takındığı görülmektedir. İktidar yanlısı “yağcı” basının zafer sloganlarına ve kamuoyunu manipüle etmeye yönelik yayınlarına rağmen, dergiye göre görüşmeler tam anlamıyla bir “fiyasko”dur ve “havanda su dövmek”ten ibarettir. Kıbrıs’ta bir süredir devam eden hareketliliğin ardında ABD’nin olduğu, NATO’nun güneydoğu kanadını çökmekten kurtarmak için her iki tarafa da ikinci Acheson planı çerçevesinde bir anlaşmaya ulaşmaları konusunda baskıda bulunduğu, her iki ülkede de ABD’ye yakın kimselerin iktidarda bulunmasının bu ülkeyi cesaretlendirdiği, Atina cuntasının da iç meşruiyetini ve dış itibarını tekrar sağlayabilmek için bu görüşmelere dört elle sarıldığı belirtildikten sonra, gerekli hazırlık toplantıları yapılmadan başbakanların bir zirve halinde toplanmasının bir hata olduğu ifade edilmekte ve şöyle denmektedir:

“... muhalefette olduğu sıralarda ‘şahsiyetli ve dinamik dış politika’ diye bağırıp duran AP’nin Demirel iktidarı, böylece, şimdi, dış politikada hangi noktada olduğumuzu açıkça ortaya koyuyordu”⁶⁵.

Görüşmelerin iki ülke arasındaki sorunlara gerçek ve kesin bir çözüm aramak için değil, esasen üst düzey yetkililerin tanışması için yapılan toplantılar olduğunu ileri süren dergiye göre bu görüşmeler yalnızca sonuçları itibarıyla değil daha hazırlanışından itibaren skandaldır:

“İki Başbakan biraraya gelirse, bu ancak işler kıvama geldiğinde olur. Bir Büyük Elçi diyecek ki: “Ben Yunanlıların bir taviz vereceklerini seziniyorum.” Bir daire genel müdürü diyecek ki: “Gidersek Yunanlılardan bir şeyler koparabileceğimizi sanıyorum.” Böyle laflarla Başbakanlar köprüler üstüne götürülemez. Olsa olsa daha ufak kademedeki heyetler görüşmeler yaparlar, verilebilecek olan ile alınabilecek olan kağıt üstüne dökülür. Onu Dışişleri Bakanları rötuş edip parafe ederler. Ancak ondan sonra, bu anlaşmanın daha spektaküler olması için Başbakanlar buluşturulur. Yoksa, Başbakanlar başbaşa bir meseleye hal çaresi aramazlar. Ararlarsa, fena halde bozum olurlar ve bir yağcı basının bütün gayreti de gerçekleri halkın gözünden saklayamaz.”

⁶³ Cüneyt Arcayürek, “Enosis’i Kesin Olarak Reddettik”, *Hürriyet*, 11 Eylül 1967, s.1.

⁶⁴ “Atina’nın Tutumu “Garip” Karşılandı”, *Hürriyet*, 12 Eylül 1967, s.1-7.

⁶⁵ “Keşan’da Randevu”, *Akis*, 16 Eylül 1967, S.: 691, s. 4-7.

3.3.9. Ant

Haftalık sosyalist haber-yorum dergisi olan Ant da görüşmelere eleştirel bir açıdan yaklaşmakta ve iktidarın tutumunu eleştirmektedir. Her iki ülkedeki iktidarın da ABD'ye hayır deme pozisyonunda olmadığı vurgulandıktan sonra, “NATO, CENTO ve SEATO yoluyla Pentagon'dan Vietnam'a kadar uzanan müttefikler zincirinde gedik açılmamasını sağlamaya çalışan ABD'nin baskısı” ile gerçekleşen bu görüşmeler, ilk ya da son değil, orta görüşmeler olarak değerlendirilmekte ve Kıbrıs konusunda iki hükümetin kantonal sistem üzerinde anlaşmaya vardığı iddia edilmektedir:

“Buna en çok sevinen de Amerika olmuştur. Çünkü, Atina Cuntası kanton sistemini Enosis diye halkına yuttururken, Ankara da ikili Enosis'i gerçekleştirdiğini, Kanton sisteminin uluslararası garantiler altında bulunduğunu söyleyecekti. Kantonların sayısı üzerinde anlaşmak ise, Demirel-Kollias görüşmesinden sonra teknisyenlerin maharetine kalıyordu...”⁶⁶.

Yine aynı derginin 19 Eylül 1967 tarihli sayısında Hüseyin Baş'ın Dış Yorum köşesinde yayınlanan “Emperyalizmin Kıbrıs Oyunu” başlıklı yazıda, bu görüşmeler Kıbrıs gibi son derece hayati bir sorunda uzun zamandır inatla sürdürülen kötü bir politikanın sefil bir biçimde iflası olarak değerlendirilmekte ve “Şark Pazarlığı” olarak isimlendirilmektedir. ABD'nin bölgede, çıkarlarını korumak amacıyla kotardığı askeri paktlarda açılan gedikler karşısında bir dizi tedbir aldığı, bunun ilk ayağının Yunanistan'da gelişen sol harekete karşı sağcı bir askeri cunta iktidarının işbaşına getirilmesi ile atıldığı vurgulanarak şöyle devam edilmektedir:

“Planın ikinci bölümünde bağımsızlığına kastedilen Kıbrıs'ın bir ayak oyununa getirilerek Yunanistan'a ilhaki, yani Enosis yer almaktadır. Gönüllü olarak Anglo-Amerikan dümensuyu politikasına bel bağlayan A.P. yönetimine verilecek bazı tavizler, hele bir de allanıp pullanarak zafer yaldızı ile kaplanırsa sorunun gürültüsüzce çözümüne yetecektir. Türklerin müdahale etmesi ihtimali böylece bertaraf edildikten sonra ise, zaten pusuda bekleyen Grivas Makarios'u devirerek Adanın bağımsızlığına son verecektir”.

Böyle bir sonucun ABD çıkarları ile tamamen uyumlu olduğu belirtilerek:

“Adalet Partisi iktidarı kamuoyuna zafer gibi gösterilecek bir tavize razı edilmiştir. Ama kamuoyunda infial yaratmamak için çözüm yavaş bir prosedürle alıştırma alıştırma gerçekleştirilecektir. Kızılacak, sert çıkılacak, toplantılar terk edilecek, sonra tepeden turnağa önceden hazırlanmış olan numara eşsiz bir ayak oyunu ile Türk Kamuoyuna başarı ve zafer teraneleriyle yutturulacaktır”

denmektedir⁶⁷.

⁶⁶ “Kıbrıs Üstüne Pazarlığın İçyüzü”, *Ant*, 12 Eylül 1967, S.37, s. 4-5.

⁶⁷ Hüseyin Baş, “Emperyalizmin Kıbrıs Oyunu”, *Ant*, 19 Eylül 1967, S.38, s. 13.

3.4. Sivil Toplum Örgütleri

Keşan-Dedeoğaç görüşmelerine ilişkin olarak sadece Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı tarafından bir açıklama yapılmıştır. Sol-sosyalist eğilimli bir kuruluş olan TMGT adına Genel Sekreter Fikri Yazıcı şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

“Kıbrıs görüşmelerinde Yunan Kamu Oyunun CUNTA Hükümetine şirin gösterilmesi oyunu oynanmaktadır⁶⁸. Ve Demirel bir kere daha bilerek yada bilmeyerek Amerika'nın arzuladığı biçimde hareket etmektedir. Kıbrısta Türklere yüzde on onbeş gibi bir toprak parçası bırakan Enosis çözüm yolu değildir. Türk Kamu Oyu böyle bir çözümü hiçbir zaman kabul etmeyecektir.”⁶⁹.

4. SONUÇ

Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak amacıyla Türk ve Yunan Başbakanları arasında 9-10 Eylül 1967 tarihlerinde gerçekleştirilen ancak herhangi bir sonuca ulaşmayan Keşan-Dedeoğaç görüşmelerine ilişkin olarak kamuoyunun tutumunun esas hatlarıyla iki biçimde belirginlik kazandığı söylenebilir: görüşmeleri olumlu karşılayanlar ve eleştirenler. Hükümet ve iktidara yakın çevreler genellikle görüşmeleri olumlu olarak değerlendirmekte, tarafların karşılıklı pozisyon, tez ve isteklerini anlamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir. Yunanistan'ın bir taktik icabı başvurduğu bu barış ve müzakere taarruzu karşısında bu görüşmelere gidilmesinin bir zorunluluk haline geldiği, aksi yöndeki bir hareketin Türkiye'nin bölgede barış istemediği anlamına geleceği, ama sonuçta taviz verilmediği ve bunun bir başarı olarak algılanması gerektiği, bu görüşmelerin ilişkilerin gelecekteki gelişimine ışık tuttuğu ve Kıbrıs sorununa yönelik çözüm arayışları için bir aşama teşkil ettiği ifade edilmektedir. Bu kesimde yer alanlara göre görüşmelerin bir diğer motivasyon kaynağı ise iki ülke arasında çatışmaya dönüşme potansiyeli taşıyan uyuşmazlıkların giderilmesi ve bu şekilde NATO'nun güneydoğu kanadının tahkim edilerek yaşanan son buhranın ardından daha da belirginlik kazanan komünizmin Ortadoğu'ya yayılması eğiliminin önlenmesidir. Bu görüşlerin genellikle iktidar partisi çevreleri, Güven Partisi, Son Havadis, Bugün ve Tercüman ile kısmen de Milliyet gazetesince dile getirildiği görülmektedir. Burada ilginç olan husus, CHP Genel Başkanı İnönü ile GP Genel Başkanı Feyzioğlu'nun özellikle dış politika konularında milli birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesi, tek sesli olunması, dış politikanın partilerüstü olması gerektiği gibi noktalardan hareketle görüşmelere gidilmesi konusunda eleştirel bir tutum takınmamaları, iktidarı bu konuda desteklemeleridir. Bunun dışında muhalefet partileri, birçok gazete ve dergi ile bazı sivil toplum örgütlerinin görüşmelere ve sonuçlarına eleştirel bir biçimde yaklaştığı

⁶⁸ Burada muhtemelen bir baskı veya yazım hatası vardır. Büyük bir ihtimalle ifade edilmek istenen şu şekildedir: “Kıbrıs görüşmelerinde Cunta hükümetinin Yunan kamuoyuna şirin gösterilmesi oyunu oynanmaktadır.”

⁶⁹ *Akşam*, 11 Eylül 1967, s. 1, 7.

görülmektedir. Bu eleştiriler şu noktalarda yoğunluk kazanmaktadır: Görüşmeler ABD baskısıyla ve ABD'nin çıkarlarını gerçekleştirmek üzere yapılmıştır; görüşmeler iktidarın ABD baskılarına ne kadar açık olduğunu ve bağımsız bir dış politika izlemekten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir; görüşmeler sorunların çözümü konusunda hiçbir yenilik getirmemiştir; bu görüşmeler uluslararası ortamda büyük prestij kaybına uğramış olan ve içte de meşruiyet sorunlarıyla boğuşan Yunan cuntasının konumunu güçlendirmeye yaramıştır; iktidar Yunan cuntasının bu zor durumundan yararlanmayı bilememiştir; baskıcı bir askeri cunta yönetimine karşılık demokratik seçimle iktidara gelen bir hükümetin bağımsız ve egemen bir devletin (Kıbrıs Cumhuriyeti) bu niteliklerini yok etmeye yönelik bir davranışta bulunması uluslararası ortamdaki imajımızı sarsacaktır; hükümetin ilkelere dayalı bir Kıbrıs tezinin olmaması veya bunun açıklanmaması, pragmatik/palyatif çözümler peşinde koşmasına yol açmaktadır ve bu durum Türkiye'nin çıkarlarına aykırıdır; bu görüşmeler Yunan cuntasının eline fiili durum yaratma imkanı tanımıştır; görüşmelerin kamuoyundan gizli tutulması Kıbrıs konusunda ulusal çıkarlara aykırı bazı çözüm yollarına gidildiği endişesini artırmaktadır, vs. CHP içerisindeki bazı politikacılar (Ecevit ve Erim gibi), MP, CKMP, TİP gibi muhalefette yer alan siyasi partiler, Cumhuriyet, Akşam, Akis, Ant ve kısmen Hürriyet gibi gazete ve dergiler ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı gibi sivil toplum örgütleri bu grup içerisinde yer almaktadır. Görüşmelere olumlu ve eleştirel yaklaşan kesimlerin belli yönde bir tutum almasında, gerek Kıbrıs sorunu gerekse genel dış politika konularında, benimsedikleri siyasi ideolojiler çerçevesinde belirginlik kazanan algılama, yaklaşım ve analizlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle kamuoyundaki ideolojik farklılaşma, çeşitli kesimlerin dünya görüşlerinin, olaylara bakış açılarının ve değerlendirmelerinin farklı olmasına yol açmaktadır. Sağ-muhafazakâr eğilimli kesimlerin Kıbrıs konusundaki yaklaşımları ve görüşmeler konusundaki tutumunda antikomünizm perspektifi önemli bir ağırlık taşıırken, sol-sosyalist eğilimli kesimlerin yaklaşım ve tutumunda ABD/emperyalizm karşıtlığı perspektifi daha belirgindir. MP, CKMP ve Bugün'ün farklı nedenlerden dolayı aldığı eleştirel tutum bu değerlendirmenin istisnasını oluştursa da, görüşmelere olumlu/eleştirel yaklaşım konusunda sahip olunan ideoloji önemli ve belirleyici bir faktördür.

Görüşmelerin geniş çapta kamuoyu tartışmalarına konu olması, bu konuda kamuoyuna bilgi verilmemesinin eleştiri konusu yapılması ve kamuoyunun bilgi talebinde bulunmasını, 1960'tan sonra yeni Anayasa'nın sağladığı özgürlüklerle birlikte Türkiye'de kamuoyunun siyasal sürece katılımının hızlandığı bir sosyo-politik ortamda, kamuoyunun dış politika yapım ve uygulama sürecinde de ne denli etkin bir hale geldiğinin, bu konudaki siyasal taleplerin yoğunlaştığının ve dış politikanın kamuoyunca ilgilenebilecek (ve hatta ilgileneilmesi gereken) bir alan olarak görüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür. Bununla

birlikte bu ilginin belli sınırları olduğu, diğer uluslararası sorunlar karşısında pek yoğun olmadığı, Kıbrıs sorununun Türk kamuoyunca algılanış biçimine münhasır olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Buradan hareketle bir “milli dava” olarak görülen Kıbrıs sorununun Türkiye’de kamuoyunun dış politika gelişmeleri ve yönelimi ile ilgilenmesini başlatan ve sürdüren birincil ve en önemli faktör olduğu söylenebilir.

Gerek siyasi partilerin yaptıkları açıklamalarda, gerekse basında yer alan yorumların büyük bir çoğunluğunda, Türkiye ile Yunanistan’ın Kıbrıslı Türkleri ve Rumları dışlayarak onların geleceği hakkında nasıl müzakereler yapabildikleri ve bir devletin bağımsızlık ve egemenliğine son verebilecek bir çözüm üzerinde nasıl pazarlık yapabildikleri tartışmasının çok fazla yapılmamış olması oldukça ilginç bir noktadır. Kıbrıs’ın geleceği konusunda esas karar vericilerin Ada’da yaşayanlar değil, anavatan devletler olan Türkiye ve Yunanistan olduğu veya olması gerektiği düşüncesinin, Türkiye kamuoyunun çoğunluğuna üstü kapalı bir biçimde de olsa hakim olan kanaat olduğu söylenebilir.

Her ne kadar Türkiye’de bir “milli dava” olarak görülen Kıbrıs ile ilgili olmasından dolayı Keşan-Dedeoğaç görüşmelerinin sıradan vatandaşın ilgi ve dikkatini diğer dış politika gelişmelerinden daha fazla çektiği kesin olsa da, o dönemde anket veya kamuoyu yoklaması gibi yöntemlerin uygulanması yaygın olmadığından veya başka türlü ifade edilirse elde bu konuda veri olmadığından, “gerçek” anlamda kamuoyunu oluşturan “sıradan vatandaş”ın görüşmeler konusundaki kanaat ve tutumunun ne oranda, ne yönde ve hangi ağırlıkta olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan görüş ve tutumların aslında “kamuoyu yapıcıları ve yönlendiricileri” şeklinde tanımlanabilecek olan “kanaat önderleri”nin görüş ve tutumlarını temsil ettiğini hatırdan çıkarmamak gerekir. Bununla birlikte kanaat önderlerinin görüş ve tutumunun çoğu kez sıradan vatandaş etkileme gücünün ve yurttaşlar tarafından kendi görüşleriymiş gibi benimsenmesi eğiliminin yüksek olduğu da bir gerçektir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

Akçakaya, Ahmet, “Dünden Yarına Türkiye Radyoları”, *TRT Akademi*, C. 5, S.9, Ocak 2020, 406-416.

- Akis Dergisi, 16 Eylül 1967, S.: 691.
- Akşam Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Ant Dergisi, 12 Eylül 1967 ve 19 Eylül 1967 sayıları
- Arcayürek, Cüneyt, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5 – Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- Bektaş, Arsev, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, 2. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bil, Hikmet, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, Belde Yayınları, İstanbul, 1976.
- Bölükbaşı, Süha, *Barışçı Çözumsuzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Bugün Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Cumhuriyet Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Demirel, Süleyman, “‘Hasta Adam’dan Dünya Devleti’ne 3’”, *Sabah Gazetesi*, 19 Mart 2003.
- Fırat, Melek M., *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- Fırat, Melek, “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gevgilili, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Neziroğlu, İrfan, Yılmaz, Tuncer (Haz.), *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 4, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.
- Özersay, Kudret, *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, ASAM Yayınları, Ankara, 2002.
- Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç ve Özer Eskiuyurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975
- Son Havadis Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Şahin, Haluk, *Gece Gelen Mektup*, Cep Kitapları, İstanbul, 1987
- Tercüman Gazetesi, 7 Eylül 1967-14 Eylül 1967 dönemi arşivi.
- Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları İnönü’nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- Tülümen, Turgut, *Hayat Boyu Kıbrıs*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
- Xydis, Stephan G., *Cyprus Reluctant Republic*, Mouton, Paris, 1973.